N xviii
10/6
1083

Inv. F.G.H.

65287

ROBERTI BRITANNI ATREBATIS AGRICVL-TVRAE ENCOMIVM.

P.e Manoel Per.a da Sy.

PARISIIS.

Apud Chriſtianum wechelum.

M. D. XXXIX.

IOANNIS GELIDAE AD Britannum carmen.

CArmine tradiderant Græci præcepta colonis,
Hac tamen hac Græcos uicit in arte Maro.
At tua laudandis renouati cultibus agri,
Eloquio palmam muſa Britanne tulit.

Petrus Ceruus ad R. Britannum.

SI cui pectus amore feruet auri.
Fumoſæq; placet tumultus urbis.
Huc adſit: ſtupeatq́; nectar oris,
Quod uix Tullius aſſequatur ipſe.
Et quod par erat explicare amœni
Vnum commoda ruris: at Minerua
Hæc ut ſint duce ſcripta, quid ſequetur
Tot præconia? Dii Deæq; ruris
Ingrati, niſi te Britanne multis
Hoc pro munere prædijs coronent.

LITERATISSIMO ATQVE amplißimo viro Hieronymo Rufaudo præſuli D. Vedaſti Atrebatenſis, R. Britannus, S. D.

CVm eſſet ſcriptus à me de laudatione rei ruſticæ liber, à meq;, ut eum ederem, nonnulli peterent uehementius, negare his nullo modo potui. Occurrebat enim & ſæpe occurrebat quàm clarus eſſet, quámq; integer eorum labor, qui Reipublicæ, quantum poßent, & quoad liceret, opitulari, & conſulere ſtuderent. Nec uero ſatis honeſtum ducebam me hominum grauißimorum, & mihi iuſtißimis, & clarißimis de caußis amicitiæ coniunctorum preces turpiter repudiare. Quod ſi feciſſem quis me non iure damnaßet? quis non grauiter reprehendiſſet? Sed tamen cum quærerem etiam atq; etiam, cui eum dicarem, unus tu inuentus es, cui illum ipſum grauißimè, atq; honeſtißimè poßem conſecrare. Nam me & dignitas hortabatur tua, & amplitudo, & mehercule etiam ſingularis, eximiaq; doctrina: qua cum eſſes etiã clarior, tum nemini unquam ne minimum quidem de hac laude conceßiſti: ut & te omnes illius cauſſa amarent: & tibi plus neſcio quo pacto ad honorẽ tribuerent. Iam uerò quantum illud eſt, quantumq; ad tuam gloriã ualet, quòd ita excellentibus ingenijs faues, ſemperq; fauiſti, ut in nullo unquam flagrantiùs ſtudium, aut honeſtiùs uiderimus. Quod ipſum nõ tibi tantum ad nominis immortalitatem ualet, uerumetiam cæteris præclarum, & iucundißimum ſtimulum ad amplexanda ueræ diſciplinæ, & literaturæ ſtudia præbet. Quid faciet priuatus cum tu iſta tanta dignitate, iſto honore, iſta ſpe ad ampliorem authoritatem tantum laboris, atq; operæ in honeſtis, grauibuſq; ſtudijs ponas. Habent à te omnes boni egregium exemplum percipiendæ eruditionis, conſtantiæ ſeruandæ, cognoſcendæ æquitatis, probitatis adamandæ, ad extremum totius uitæ ſumma fide, æquitate, iuſtitia traducendæ. Itaq; hanc tantam uirtutem, tantam æquitatem, tantam in ſumma uarietate rerum omnium modeſtiam ipſa æternitas intuebitur: poſteritas alet: libri ſummorum uirorum & doctißimorum illuſtrabunt. Sed quid dixi illuſtrabunt? Plenæ ſunt ſapientum diſputationes, plena uolumina his rebus, & his uirtutibus, quibus à principio ætatis cæteris antecelluiſti. Neq; ſolum tu illorũ libris, ſed illi etiam ſcriptores tuis laudibus maiores, clarioreſq; redduntur.

Sint ſanè ſcripta ab his diuinitus multa, ſint ornata, ſint polita, ſint exculta, & picta quodammodo ad rerum dignitatem, factorumq; elegantiam, tamen hoc audebo dicere, & hoc pace eorum dicam, multo maiorem per tuas uirtutes ad illos, quam per illorum ſcripta ad te gloriam redundaturam: & hactenus redundaſſe. Quid Homeri ſcripta non ne nobilitant Achillis, & Hectoris uirtutes ſplendidiſſimæ? Quid apud Platonem Socrates mediocriter ne ipſum ſcriptorem, atq; authorē exornat? Quid operarii? Timarchides ſtatuam reliquit Apollinis: Xenodorus uero Mercurij: remoue iſtas: & da alteri Terſitis, alteri Codri: in quo ſe iactabit artificis honos? aut quomodo imagines ipſæ ſpirabūt etiam fictæ? Quid nil ne eſt in ipſis lineamentis? negare non poſſū ſed tamen ipſa lineamenta illuſtriora effiãt ſummi uiri authoritas, & amplitudo. Quod quidem optimus quiſq;, atq; ingenioſiſſimus optimè ſentit, & uidet. Itaq; uiros deligit ſibi quam maxime aptos ad dignitatē, & quam maxime ſtrenuos: quorum laus intermori nunquā poteſt, eos, quorum cum uita omnia ſunt ruitura, fortiter contemnit, & deſpiãt. Itaq; gaudeo: & gratulor tuæ uirtuti: quæ, cum ipſa per ſe ſatis ſit laudabilis, ut nullius cuiuſquam in ſcribendo diligentiam aut ingenium requirat, tamen uidetur eos ipſos, qui de ea ſcribunt magis prope, quàm eos, in quibus ineſt, ornare, & commendare. Quo etiam ſum adductus facilius, ut tuo nomini aliquid ex noſtris lucubratiunculis, quarum eſt ipſa mens perofficioſa, ſed uis ſanè parua, dicaretur. Fatebor equidem, timidè id primo. Quid enim non timidè faciendum hac in parte? Sed poſteaquam & humanitatem, & compoſitiſſimos mores conſideraui tuos, collegi me tandem: & omnia mihi fortiter agenda putaui. Quòd ſi tibi non graues ſumus: & ſi noſtrum hoc agriculturæ Encomium minimè aſpernaris, pergemus: & illos de gloria libros, quod quidem ſtatuo eſſe tua authoritate, noſtroq; labore dignius, ſcribendo proſequemur. Quicquid illud eſt ſic uelim accipias, ut nihil nos aliud quā tibi, quoad in nobis eſſet ſitum, gratulari, atq; omne tempus, omne ociū, & ſi quid præterea habemus, quod tibi gratum eſſe poſſit, deuouere, penituſq; tradere uoluiſſe putes. Vale. Lutetiæ.

ENCOMIVM AGRICVLTVRAE.

INTERLOCVTORES,

Budæus & Caſtellanus.

Caſtellanus.

QVid cauſſæ eſſe dicam Budæe, cur cum agricultura vna quędam ſit deſũmis,& præclariſsimis rebus, quas hominum generi rerum natura tribuit,tam pauci reperiantur,qui eam colant,vt debent:quíque in id ſtudium gnauiter, & diligenter incumbant. Nam, vt nunc quidem res eſt,diſciplina ruris prope euanuit, atq; extincta eſt: vt nobis non tam laudandus cultus, & amãdus honos,qui adhuc pertenuis in agris reſtat,quàm ipſorum agrorum ſolitudo,& vaſtitas ſit deploranda. BVDAEVS. Rem iſtã Caſtellane & ſæpe alias, & tum maximè deploraui,cum nuper vrbano conuitio,& forenſi ſtrepitu defeſsi ad quieſcendum nullum idoneum locum reperire poteramus,cum in agris continuò habuiſſemus ad deuorandas omneis eiuſmodi moleſtias expeditiſsimum, & peropportunum ſubſidium.Nam ſi cupiam,aut velim interdum ruſticari,ſubitò deterrent,atquè irruunt hominum quaſi peſtes quædam : qui-

bus cum nihil ſit gratius, quàm queſtus, & cẽſus domeſticus, ita alieno ocio dolent, vt aliorum miſeriis contemplandis non ſolum delectari, ſed & ali, & toto corpore, atque omnibus artubus conſolidari, & confirmari videantur. Iſtis, qui de metendis frugibus, quàm colendis agris promptiores ſunt, magnum fortaſſe videretur rem ruſticam tradere, quòd ſemel permoti fructuum vbertate, & copia quamlibet magnum laborem ſibi putarent ſubeundum quo ſæpius lucra iſta opima atque optatiſsima reportarent. Sed volo hic meus colonus agros colat non tam fructus percipiendi ſpe, quàm alios iuuandi voluntate: qui quidem quo erit ditior, eo magis ſordes domeſticas, atque inanem iſtum, & turpiſsimum queſtum contemnet: vt nihil faciat ſupra modum: & rem paruam, & lautam ipſe diues amet: & regat familiam liberaliter: & ſibi legem probitatis, atque innocentiæ indicat. Hæc niſi faciat colonus non erit dignus eo nomine: & ex poſſeſsionibus exturbabitur ſuis: & contemnetur prorſus à cæteris. CASTEL. Contemnetur dicis? Imo vero vſurpabitur, & predicabitur vt bonus, & aſsiduus diſpenſator. Quid enim minus probatur nunc quàm iuſtus, ſanctus, atque honeſtus labor? Verè hæc aurea eſt ætas, in qua nihil valet, niſi aurum: vt, qui illud non habeat, iners, ineptus, ſecors &, quod eſt miſerrimum,

rimum,improbus habeatur: contra qui habeat liber, formoſus, beatus, ſapiens iudicetur. Sed non eſt propoſitum nunc perſequi huiuſce ſeculi vitia: quæ ſi vellem recenſere numerando quis non concederet? Quis hanc meam orationem in tantis, tamq; inauditis hominũ flagitiis inhumanam, aut crudelem iudicaret? Ego vero non iſtud modo, vt dixi paulo ante, ſed hoc potius, vt quoniam ſumus nunc, vt vides, ocioſi, dicamus aliquid de re ruſtica, non ita, vt tanquàm præcepta, aut artem quandam iſtius rei tradere velimus, ſed ea perſequamur diſſerendo, quæ facere ad rei ruſticæ commendationem, & gloriam videantur. Nam me admonuerunt iſtæ Cicadæ: quæ, ſi in tanto ocio nihil ageremus, non minus irriderent hanc noſtram ſtultam, atque inutilem ceſſationem, quàm illæ quæ ſunt in Phœdro Platonis: quæ mihi videntur ſapienter fortaſſe principem illum, & quaſi parentem Philoſophiæ ad diſputandũ concitaſſe. BVD. Illud ipſum eſt quod quęro. Nam ita aut omnem illum, qui iam diu hęret in noſtrorum hominũ mentibus, torporem excutiemus: aut certè illud conſequemur, vt ne à pluribus contemnenda hæc vita, à paucioribus tenenda, & colenda videatur. Quod quidem ſi fecerimus, magnam iudicabimur iniiſſe gratiam nõ ſolum apud eos, qui agros colunt, qui admodum pauci reſtant, verùm etiã

apud

apud eorum fautores,qui cum adhuc vrbes in colant,quo facilius reipub.opitulentur , ſuarũ tamen rerum,& fortunarum ſedem ac domicilium in agris, cum ventum ad extremũ ætatis tempus fuerit,collocare decreuerunt. CASTEL. Rectiſsimè tu inquam: & ego video breui fore vt perceptis,&cognitis vtilitatibus, quæ ex hac vita proueniunt, homines ſe reuocent ad induſtriam, & laborem : & in hac vita plus aliquáto ſtudii,atq; operæ ponát. BVD. Agamus nunc quod inſtat:ac principio quantum à Romanis hæc vita probata fuerit, quantúmque culta videamus. Temporibus Romuli & Remi , qui fuerunt autores vrbis Romæ, vnum hoc placebat hominibus ſtudium agri colendi. Inde vero & temporibus N. Pompilii,& qui poſt eum fuit T. Hoſtilii maioré indies vim,& gloriam apud omnes conſequebatur. Eóque paulatim deducta res eſt,vt in agris optimum,& præclariſsimum nobilitatis profugium poneretur. Itáque eo nomine cõmoti, atque incenſi ciues nobiliſsimi ſæpe totam atque omnibus rebus inſtructam familiam relinquebant:ſeque in agros conferebát capti amœnitate,& commoditate rei ruſticæ. Quid Romulus ille,de quo modo feci mentionem,non ne aruorum ſacerdotes inſtituit? Nec ſolũ id fecit , ſed cæteros etiam ad id faciendum ſuo exemplo incitauit . Nam deinceps fruges ad

colen-

colendos Deos adhibitæ: & mola ſalſa ſuppli cari cœptũ: & Fornacalia inſtituta: multáque alia, quibus non ſolum amor hominum erga agriculturam, verùm etiam ipſius Agricultu-ræ vis, vtilitáſque oſtenditur. Ac mihi quidem cũ multa videantur præclara eſſe apud eos ad vitæ ruſticæ commendationẽ, tum illud mul-to præclarius, quòd ipſi quoq; populũ de cul-turis iudicare voluerunt: vt qua ex re ad popu lum ſumma perueniret vtilitas de eadem ille ipſe populus ſuam ſententiã explicandi ſum-mũ ius, ſummamq; authoritatẽ obtineret. Sed vt reliqua prætermittam: omniũ laudatiſsimũ eſt iſtud, quod de C. Furio Creſino homine percomi, & valde induſtrio fertur. Qui, cum eſſet manumiſſus, agellum quendam colere cę pit, quẽ ita aptè, accurateq; coluit, vt ex eo vbe riores perciperet fruges, quàm ex ampliſsimis & patentiſsimis vicini. Quo factum eſt, vt a-pud eos non mediocri flagraret inuidia, quòd ita exiſtimarent eum venefica quadam arte ex alieno fruges in ſuũ pellicere. Hic itáq; cũ eſ-ſet in ius vocatus vereri cœpit, ne ſibi per inui dos ſuum ius obtinere nullo modo liceret. Ca pit igitur conſilium de amicorũ, ac propinquo rũ ſententia inſtrumentũ omne ruſticũ in fo-rum deferre. Nec ſolũ id fecit, ſed filiã robu-ſtã, & bene curatã, & iã grandẽ vna adduxit. Cũ vero eſſet monitus, vt pro ſe ipſe diceret,

non in eloquentia, neq; verborum ſplendore ſubſidium libertatis, & proprii iuris poſuit, ſed ad Quirites conuerſus, apud quos tũ cauſſa agebatur, tantum hoc breuiter, &, vt mihi quidem videtur, percommode ad ſuam rem addidit. Accuſant me mei aduerſari Quirites, & accuſant veneficii: à quibus ſi erit probatum me cuiuſquam omnino affinẽ eſſe ſuſpitionis, quæ modo ab iis memoretur, non recuſo quo minus & illis, & reipub. pœnas graueis, iuſtasq; perſoluam: Sed non probabunt, mihi credite, neq; id vnquam perficient. At ſi quæritis, quæ ſunt illa veneficia. En mea veneficia Quirites, quæ videtis. Res eſt minimè obſcura: ponere ea ante oculos cuiusq; veſtrum volui. Sudores vero meos, contentiones, labores, vigilias nec oſtendere vobis poſſum, nec referre. Quod animaduertentes iudices ſtatim hominem innocentem, & ab inuidis ſceleratè, ac nephariè oppreſſum ſententiis ſuis liberarunt. CASTEL. Rectè inquam liberarunt. Neq; enim iudiciũ vllum grauius, neq; reipub. vtilius, nec quod magis valeret ad ipſorum iudicũ religionẽ cõmendandam, nec ſanctius vnquàm fuit: cũ ita & perditiſsimorum hominũ improbitas fortiſsimis, & validiſsimis legum habenis coerceretur: & ipſa æquitas honeſtiſsimo ſuſtentata ſubſidio domeſticæ laudi, & priſtinæ libertati reſtitueretur. BVD. Multa præterea referre poſ-

re poſſum monumẽta multa exempla quibus intelligere poſsimus quantum ſemper ad dignitatẽ huic vitæ omniũ conſenſu, ac iudicio ſit tributũ, cognomina primũ ſummorũ hominũ, & clariſsimorũ. Meminiſti enim Pilũnos, Lentulos, Piſones: vt iã Cicerones, & Fabios, quæ ſunt omnibus notiora, prętermittã C. quidẽ Licinium eũ, qui transgreſsionẽ ſuæ legis non ſine ſuo malo induxit, quòd is agriculturę ſtudioſiſsimus eſſet, plantasq́, & arbores reſectis fructicibus, quos ſtolones vocant, curare ſoleret, ſtolonẽ poſtea cognominatum ferunt. Deinde æs ouiũ, boũq́ effigie Seruii Règis autoritate, & conſilio ſignatũ: ipſorũq́ boũ cauſſa ludos inſtitutos, quos Bupetios nominarũt: & aduerſus male colentẽ notam perpetuã: cõtraq́ induſtrio, & gnauo colono æternã gloriam. Præclarũ omnino, & laudabile illud Catonis eũ ampliſsimè, & iuſtiſsimè laudatũ videri, ſi quis bonus colonus & eſſet, & haberetur. Quo minus mirandũm eſt etiã ipſos Caſtellane Reges, qui vnã laudẽ in vita maxime putant expetendã, huic ſtudio tantũ laboris, & temporis ſemper tribuiſſe. Quẽ noſtrũ non delectat magnus ille Rex apud Xenophontẽ Cyrus? qui quidẽ hęc duo maxima, & potiſsima ducebat ſtudia Agriculturã, & Militiã. Atque is ſi quando in regionẽ bene cultã, & multis variisq́ refertam arboribus veniſſet, lauda-

 re, atq́

re,atq; ornare eorum hominum operam , atq; induſtriã ſolebat verbis:iiſq; agros vberiores, & plures ad colendum dare. Contra vero ſi in cultam,neglectam,horridã offendiſſet damnabat: & grauiſsimè mulctatos magiſtratu etiam depellebat. Ac ne quis forte arbitretur plus illum tribuiſſe militiæ ad laudem,quàm agriculturæ non minoris faciebat eos, qui ſolerter agrũ colerent,quàm qui fortiter bellũ gererẽt. Ita cũ duæ eſſent artes quæ plurimũ reipub.ornamenti,ac dignitatis afferre poſſent, vtrãq; ita coluit,vt etiam tractatione,atq; experiẽtia præſtaret. Quinetiã quocunq; cõmigraret, atque vbicunq; ageret,hortos amœniſsimos , & diligenter cultos inſtituebat:in quibus ſe oblectaret:quoſq; ad voluptatem interdum, & animi relaxationem inuiſeret. Senſim maius fieri cum iam eſſe maximum hoc ſtudiũ videretur, cœpit:adeo vt prope ſoli,qui in agris viuerẽt, digni Reipub.adminiſtratione, & totius prouinciæ gubernatione cẽſerẽtur. Et rectè. Quos enim honore digniores putare debemus , quã eos,quorum vita,omni cum probitate coniuncta eſt? Aut quid tam laudabile,quàm his magiſtratus,& Rempub.committere, qui ſemper virtutẽ,ſemper æquitatẽ, ſemper continentiã adamarunt? Agricolæ ſiquidẽ ſunt,qui prẹter cæteros genus illud vitæ, quòd eſt maxime tẽperatum maximeq; virtute coniunctum cõ-

probarũt.

probarunt. Soleo ſæpe cum Agricolarum tem perantia delicatorum principũ epulas, & comeſſationes conferre. Sed longè illorum vitá horum vitæ, & conſuetudini antepono. Quid enim habet princeps, quod non Agricola & facilius habeat, ſi velit: & quo non melius, & rectius vtatur? Phaſianos fortaſſe. Nihil ne eſt in rebus ruſticis quod conferri cum Phaſianis poſsit? Olera, ſerpillum, lactuca, crocus, phaſe olus, cicercula, herbę ſuauiſsimæ, & ad naturá hominum aptiſsimæ, nonne habent eam vim vt quoſuis etiá magnopere delectare poſsint. Mihi certè videtur neq; portulaca diues cedere anſeribus, neq; cignis bugloſſa, nec borago perdicibus. Eoq; laudabilior vita agricolarum eſt, quàm Regum, quo certiorem ex iſtis rebus voluptatem agricolæ capiunt, quàm Reges. Omnino immoderatum illud in voluptate ne ſcio quo pacto defluit magis: ſtatimq; faſtidio, & ſatietate abiicitur. Sed iam, ſi placet, reliqua videamus. Abundant Reges diuitiis, atq; opibus. Quid tu agricolas nullas ne diuitias habe re putas? Mihi quidem etiá magnas videntur habere. Quæ enim diuitiæ ſunt cum agello bene ſato, & bene culto comparandæ? Cuius quidem eo melior cenſenda eſt, q̃ diuitiarum poſſeſsio, quòd is furẽ magnopere non timet. Diuitias vero quiuis pręteriens, atq; homo obſcurus vel ſtatim auferre poſsit. CASTEL. Agè

 verò

verò tabulæ pictæ, & variatæ quodammodo ad venuſtatem, aut ornati parietes, aut principes purpurati, & facti inſigniter, aut veſtis coccinea, aut priſcum æs, aut abacus affabre ſtructus, aut reliqua ſupellex lauta, & magnifica num ea apud colonum. BVD. Planè non ſunt iſta apud colonum: ſed ne hæc quidem à colono deſiderãtur. At ſi quęris quid habeat, quod cum iſtis conferri poſsit, habet campum viridiſsimum, & florentem vndique: habet etiam arbores: quibus quotidie cum intuendo, videndoq́ꝫ delectetur, fit vt neque Regũ tabulas deſideret, nec imagines pictas venuſtè, vt paulo ante poſuiſti, nec cęlatum argentum, nec conſtructas domos vetuſto artificio, nec illam, quã te mirari dicis in parietibus, picturarum varietatem. Iſta omnia facile contemnit ruſticus. Nec mirum. Sunt enim omnia quę habet naturæ artificio, ſolertiaq́ꝫ exculta: eas vero res ipſas, de quibus nunc dixiſti, non natura ſed artifex quidam, homo fortaſſe inexercitatus, & rudis expoliuit. Ita quanto naturæ pulchriora lineamenta ſunt, quàm corporis, tanto hæc illis præſtantiora, & clariora habenda ſunt. Da enim mihi Nicomachi Apollinem: da Antyphili Alexandrum: da Apollodori Aiacem: quid hęc artificioſa ad illa natiua, & vigentia? Sint pulchra licet, ſint venuſta iſta, prout certè ſunt, mihi tamen nulla ex parte videntur cum

ipſis

ipſis naturæ ſolidiſsimis, & certiſsimis fun mentis comparanda. CASTEL. Mihi ſa probantur quæ dicis: ſed ne muſicis quidẽ agri colas multum valere intelligo: quę laus, vt ſcis eſt in hac noſtra ciuitate, ſemperq́; fuit maxima. BVD. Quid mihi ſymphoniacos, quid muſicos narras? Quaſi vero ſine hac arte beatus eſſe nemo poſsit. Quod ſi verum quærimus, non eſt poſita vera laus in muſica: nec, ſi ea nos delectat, cum audiamus idcirco eam vere etiã laudare poſſumus. Eſt enim multarum uoluptatum, delitiarum effectrix, & regina: q̃ bona, non dico: illud dico ex his tot, tantisq́; hominibus, qui muſicæ antea ſtuduerunt, uix quenquam poſſe reperiri, qui ſit muſica factus melior. Verùm, quoniam muſicam tantopere es complexus, dicam iam quod ſentio. Aues mehercule ipſæ, quibus incredibiliter abundant agricolæ, facile omnium muſicorum artes, & harmonias ipſa flexione, & uocis ſuauitate uincunt. Quis enim cantus, quæ linguæ, atque oris ſolutio, quæ uarietas, quæ his in auribus oblectandis quaſi affabilitas & conuenientia deeſt? Stridulum quiddam habent Cicadæ, argutum Hirundines, querulum Noctuæ. Verum quid hæc aperta, & perſpicua uerboſius perſequor? cum uideamus etiam vnam Luſciniam omnia iſtiuſmodi organa, nec iſta tantum ſed cętera omnia quę ab

homi

.e fingi,& excogitari poſſunt,per ſe nul .am adhibito magiſtro,& doctore expri- .ere? Cui quidem ſi eſt adiunctus præceptor, ıncredibile fortaſſe videatur quod dico,ſed eſt intueri,& licet à doctiſsimis cognoſcere, non ſolum id in Latino ſermone,verùm etiã,quod eſt difficilius,in Græco conſequitur: vt minimè ſit mirum Cæſares adoleſcentes ipſas Luſcinias tanto ſemper in honore,tantoq́ precio habuiſſe. CASTEL. Atqui vide ne hæc tua oratio perfacile refutetur: & ne tandẽ Lepido concedat. Fuit enim magnus vir ille, qui cum Triumuiratum gereret,eſſetq́ à magiſtratibus in hoſpitium,quod nemoribus vndique cingebatur,deductus,vt in eo,ſi vellet, quieſceret,poſtero die cum illis grauiſsimè expoſtulauit,quòd ſibi ſomnum volucrum,atq; auiũ cõcentu ademptum diceret: vt iam non moleſtè feram me abeſſe interdum à ſyluis longius: & hanc tu mihi harmoniam tantopere iactitas? BVD. Nimis ille quidem fuit delicatus,vt poſſet inter res etiam placidiſsimas ſomnum capere. Hominum laborioſorum eſt,non ignauorum tota iſta prędulcis,atq; exuberantis ſomni poſſeſsio. Atq; vt mihi iſtum perdiligentẽ hominem ſemper fuiſſe,& ad conficienda negotia acrem,atq; expeditum aſſeueres,non modo id pro te non facit uerùm cõtra te potius. Victus enim ille, & uictus uocum ſuauiſsima uarie-

varietate, etiam cum vellet quieſcere nullo mo do poterat. Sed tamen ſi qui iſta varietate non delectentur, quoniam certè multi ſunt, qui nõ delectantur, facillima eſt huius totius faſtidii fugiendi ratio, vel cum ratione etiã tractatio. Quam modo exponam ſi lubet. Non enim vt innuerẽ tantũ hæc tibi expoſui omnia, ſed vt apertè, omninoq́; cõprobarem. Hic ſi te, vt dixi, aliquando percuſſerit metus, Draconem depingas in membrana longiſsima, eumq́; loco circundes, ſilebunt tum aues: neq; tibi eam varietatem, quã te vereri dicis, afferent. CASTEL. Ego vero ioco iſta potius, quam ſerio. Equidem ſum is qui me ab iſtis facilius delectari ſinã, q̃ vel moleſtia, vel faſtidio aliquo affici. Quare Draconem iſtum tuum tibi aſſer ues: meq; in meis hortulis quieſcere ſinas: vbi me aues molliter & iucundè cubantem exhila rent. Sed tamen quoniam illud poſuiſti de mu ſica me nimis illi arti ſtudere, ne ego quidẽ illã nimis ex animo amplector: ſed quòd te ſem per cæteris in rebus ſum admiratus, maximéque in refellendo, cum aliquid contra te diſſerendi cauſſa dixiſſem, muſicam afferre volui vt quoniam ea à noſtris vrbanis, & quidem nõ nunquam ingenioſis viris, & doctis tantopere probaretur, in ea refellenda ſubtilitatem fortaſſe, ſi modo velles, opinionem quidem tuã, & ſententiam cognoſcerem. BVD. Video te

Caſtellane cupidiſsimũ eſſe, vt cognoſcas omnino, quidnam de agricolarum moribus, ac vita ſentiam. Itáque pergam ad cætera, vt cupis: eáq; familiariter tibi, atq; amicè exponam. Et quoniam cœpimus de Regum conſuetudine, ac vita aliquid dicere: eâmque cum agricolarum conſtantia conferre, libitum eſt mihi paulo plura in hanc ſententiam referre. Relinquunt Reges ſuis dona militaria, victorias, triumphos, monumenta nominis, rerum geſtarũ gloriam, deniq; etiam opimas, & abundanteis hęreditates. Illa ſunt præclara: negare nõ poſſum. Quid igitur agricola cum videt ſibi eſſe moriẽdũ nihil ne relinquit ſuis? Imo multo & meliora, & plura etiã relinquit. Non enim vt ille Imperator, de quo modo dixi, pugnas, triumphos, trophęa relinquit, ſed ipſa arma, paludamentum, loricam, parmam, haſtam præterea, qua hoſtem confodiat. Idem etiam pugnandi modum, & rationem præſcribit. Hæc ſunt quæ agricola relinquit ſuis. Vult credo illos omnia fortiter agere: vult promptos eſſe in hoſtibus repellendis: vult in acie, in ſole, in puluere verſari. CASTEL. Sed quę tandẽ ſunt illa arma, aut quinam hoſtes de quibus loqueris? BVD. Arma quæ agricola tradit ſuis ſunt Temones, Plauſtra, Cylindri, Raſtri, Palæ, Torcularia, Corbulæ, Fiſcinæ, Falces. Gratioſus ſanè pater, qui illa tradit ſuis, quibus

omnis vita conſtans, & laborioſa continetur. Nam qui victorias tradit,& triumphos plerũque conſilium fortiter agendi cum ipſa gloria adimit:qui vero dat gladium, atq; adeò ipſam haſtam in manibus,is videtur cum hanc daret in hac ſententia fuiſſe,vt omnia ſibi ferẽda potius,quâm à ſuſcepta,& propoſita gloria deficiendum putarent.Meo quidem iudicio eſt ea hæreditas pulcherrima , quæ nos ad laborem hortatur,ad vigilantiã,ad decus.Neque quàm multa accipiamus à maioribus videndum eſt, ſed quàm iuſta,&ſtabilia.Etenim multo eſt honeſtius interuenire alicui exiguam hæreditatẽ dummodo iuſtam quàm magnã minus iuſtã, Bellum vero quod gerit agricola, & hoſtis cõtra quem pugnat eſt torpor,inhumanitas,ignauia,infamia,ſtupor . Hi ſunt hoſtes agricolarum:hos debent vincere,qui in re ruſtica dies, noctesq; verſantur . Quod ſi cui contingat vt ad victoriam in tanta difficultate,& laborum contentione perueniat , ne ille quidem multũ laborabit,quemadmodum Alexandri gloriã, & monumenta & victorias, conſequatur. Jlle primo ſibi imperat,deinde ſuis liberis:cupiditates frangit non tam grauiter animaduertendo,quàm prudenter,amicéque monendo. Deum ducem,ac principem ſequitur.Neq; expectat,vt legum ſeueritate, ac pondere ad benefaciendum cogatur. Famulos,ſeruos domeſti-

 cos

cos habet non tã libidinis, aut cupiditatis adiutores, quàm religionis, & continentiæ ſuæ teſtes. Eos ipſos exercet bene: alit bene. His formam rectæ ac legitimæ vitæ præſcribit: ac ne quid temere, aut petulanter faciãt videt. Adeſt etiã maturè ad opus: cæterosq́ ſua diligentia promptiores facit. Hæc nonne ad laudem, & nominis famã ſunt aptiſsima? Hoc ideo diſputo quoniã vita iſta Agricolarum, de qua iãpridem loquimur, regina eſt integritatis, laboris, continentiæ: quibus virtutibus qui ſunt prę diti non facile ab honeſtate, & vera religione deficiunt. Eſt enim, vt verè dicã, labor ipſe magiſter morum optimorum, & præceptor valde bonus: vt etiã omnia, quæ in communi vitę conſuetudine verſantur mala ſtatim collabãtur, & corruant, ſimul atq; ad eã conſuetudiné aliquis labor, & mediocris cura adiũgitur. Atque ita Agricolæ cum ſint maximè laborioſi, maximè etiã pacatè, & quietè viuunt. Nullum enim eſt melius curarum profugium, nullum commodius quã recta animi voluntas, & ſimplex inſtitutio. Ac licet multi ſint in ocio ac molliter, & delicatè viuãt, nunquàm tamen verum illud ocium, quod à nobis tãtopere exoptatur, conſequi poterunt, niſi prius ab ſe omné infamiam, & turpitudinem depulerint. Non enim laborum remiſsione, & relaxatione verũ illud, & ſolidum ocium continetur, ſed fide, in

tegritate

tegritate, iuſticia. Quibus niſi valerent Agricolæ, nunquã in tanta tranquillitate rerũ ſuarum, tam ſtabili, támque optato vitę curſu eſſe poſſent. Omnium quidem cupiditatũ, quę nobis tranquillitatem adimunt, nulla tetrior, aut deteſtabilior quàm appetitus regnandi & gloriæ, honorumq́ꝫ contentio. Intelligere licet ex bellis ciuilibus, quàm ſit fugienda honoris cupiditas: quamq́ꝫ ea ſit pernicioſa, & lethalis: in quibus ita de honore, de dignitate, de gloria cõtendimus, vt, cum parentes deſerere cuiuſuis rei cauſſa ſit turpiſsimum, illos tamen non deſerere modo propter honorem, ſed etiã nephariè occidere, & trucidare cõtendamus. Quod ſi vnquàm alia gens vlla, Romani quidẽ certè experti ſunt. Quos enim terrores legimus ſuperioribus tẽporibus iniectos bonis omnibus? quæ inita cõſilia ab improbis contra Rẽpub.? quos motus excitatos? quantas, & q̃ turbulentas tẽpeſtates? quæ impoſita vulnera Reipub.? quantas inuſtas labes? quæ prodigia per eos introducta? quas permotas belluas? quantos quãque efferatos tumultus? vt haud ſciã an futurũ ſit aliquando tempus, quo non illius ſeculi crudelitas, luctus, & calamitas appareat. Verum iſta omittamus, quæ nec iucunda aliis, & nobis præcipuè ſunt moleſta. Ad inſtitutũ, quoniam ita res poſtulat, veniamus. Suauis eſt agricolarum vita, & quieta, & mitis: quæ tota à ſtu

dio honoris, gloriæq́ ſeparatur. Quid nullane eſt contentio agricolis, nullum certamen? Negare non poſſum: ſed hoc certamē non in honore, ſed labore, & vigilantia, vt dixi, verſatur. Quo quidem ſtudio quid poteſt dici pulchrius? Eſt enim ſi qua alia certè laboris, & ſolertiæ honeſta contentio. Et quoniā cœpimus oſtendere, cuiuſmodi eſſent hęreditates agricolarum, aperiamus eas, ſi videtur, fuſius. Non enim illis duntaxat arma relinquuntur ea, quibus ad laborem ad conſtantiam exercentur, ſed etiam cenſus. Tenuis, inquies. Verum Caſtellane ita ſuauis, & certus, vt non deſiderent vberius, etiā ſi ſe aſſequi poſſe confidant. Non quęro quam magna ſit pecunia, vt dixi paulo ante, dummodo ſit iuſta. Mea ſententia parta labore, aſsiduitate, fide pecunia quamuis parua etiā magnas opes Imperatorum, & pleniſſimas ſuperabit. Nihil mutabilius fraude, nihil incertius: ipſaque illa, quæ dolo, & nequitia ſunt quæſita, ſtatim dilabuntur: neq; poteſt quicquàm diuturnum eſſe, quod ſit ſceleratū. Virtute vero partum ſtabile eſt vel ad immortalitatem. Sed eam pecuniam propter exilitatem ſcio à multis contemni. Qui tamen ſi de ſua re, & voluntate aliquanto diligentius cogitarent, damnarent, quantum ego ſentio, eam opinionem ſeq; aliquando ad verius, & robuſtius orationis genus, & iudicii reuocarent. Ve

rum omittamus hæreditates agricolarum, quæ & certiſsimæ ſunt: & ipſa firmitate, & ſtabilitate vnumquemq; noſtrum vehementiſsimè oblectant. Valetudo mehercule ipſa nullo alio loco vel melius confirmatur, vel retinetur facilius. Lælium, & Scipionem duos ſummos viros, & ſapientiſsimos accepimus ſolitos ita delectari rei ruſticæ amœnitate, vt ſæpe ex vrbe rus emigrarent: cæteráque ornaméta, & ſubſidia vrbana interdum negligerent, commoti agricultura, & rerum ruſticarum delectatione. Neque ſolum ad id eos rei ruſticæ amor, ſed etiam valetudinis ratio ducebat. Quid nos, nonne cum ſumus literis, & curis grauioribus defeſsi, viſere fundos, & prędia auemus? Ex quibus tantam capimus voluptatem, tantumq́; ſolatium, vt mihi non tam videar laboraſſe, quòd in vrbe fuerim, & vrbanos tumultus coactus ſubierim, quàm nunc valere, quòd agrorum aſpectu, & iſta ramorum denſitate, cæterarûmque rerum viriditate frui liceat. Equidem non poſſum quod ſentio non dicere. Clemens aer, & ſerenus, multis valuit ad ſalutem. Quod item noſtris maioribus eſt viſum: qui cum Aeſculapio templum vellent conſtruere, non illud, vt cæterorum deorum, in vrbe, ſed in agris collocarunt: intelligebant videlicet hanc eſſe in agris ſerenitatem, vt magis quodammodo propter eos corpore, & viribus

ribus valeremus. Meo quidem iudicio magnã eſt illa ſerenitas. Atque haud ſcio an vlla dici poſsit maior. Quid enim tranquillius q̃ amnis leniter fluens, & ſedatè? Veſtræ quidem vrbes non poſſunt, etiam ſi maximè cupiant, habere iſtam ipſam, quam tantopere laudatis, ſerenitatem. Nam vt omittam cœnum, colluuiem, cloacam, quibus rebus vndiq; vrbes coinquinã tur, tãta ciuium eſt multitudo malorum, vt aer ipſe, quem nos paulò ante optimum parentem valetudinis, & tanquam ducem diximus, ex puriſsimo, maximéq; ſalubri, impuriſsimus, incõ modiſsimuſq; reddatur. Fortaſſe eſt obſcurius quod dico: ſed tamen eſt ita, vt dico. Quid enim vos nihil ne ad bonam valetudinem bonos mores afferre putatis? Imo vero & multa etiam afferunt, & valde vtilia. Ex quo videmus improbos ęgrotare grauius: triſtius curari: difficilius omnia & facere, & ſequi. Quid huic tã ſtulto facias qui ſibi aduerſatur: &, quaſi velit eſſe miſer, vitam ſibi acerbam, & calamitoſam parit: cum hic moderatus, & ęqui, boniq; laude excellens verſetur in ſuis caſtris fortius: & omnia tela expediat: iactetq́;, ne aliquãdo aduerſariorum inſultibus, & copiis obrui poſsit. At audio habent vrbes medicos: habẽt viros doctos, gnauos, & peritos totius rationis ad curandam valetudinem. Cedo, quid tãtum eſt in medicis, quod modo tantopere laudari

poſsit?

Neque ego nunc ita loquor, quaſi hanc artem ieiunam, atq; inanem putem. Sed tamen quàm multos fuiſſe arbitraris, qui ſi nunq̃ medicis vſi fuiſſent, nunquàm immaturè, aut infœliciter occidiſſent? Quam multos etiam qui diutiſsimè, & iucundiſsimè vixerunt cùm à medicorum conſilio & congreſſu iudicio quodam, & ſapientia abhorrerent. Atq; hoc amplius accidit incommodi ex medicis quòd qui in his ſpé omnem poſuerũt, viuunt ſine vllo timore magnificè, opiparè, regiè. Deinde cùm ſe grauatos nimio cibo & veſana crapula ſentiunt medicum accerſunt: orãt vt cruditatem ſtomachi pharmaco leuet. Sero mea ſententia. Quod enim erit pharmacum illud, quod ſtomachum mille deficientem ciborum dolis, omni aſtu, omni varietate pugnãtem leuet, & priſtinę integritati reſtituat? Quos hoſteis integræ valetudinis poſſumus dicere maiores, quàm crapulam, atq; ebrietatem? Quos qui vincat non erit ille medicus ignobilis: haud ſcio an etiam Apollo quiſpiam, quem Poetæ in ſuis fabulis parentem medicinę, & deum quendam faciũt. Quo fit vt nec ea mala à nobis quotidie queant remouere medici: & nos ipſi ſpe, & opinione nonnulla quam de illis habemus in ea noſmetipſos coniiciamus. CASTEL. Audio quod dicis Budæe, & facile aſſentior medicos interdum plus nocere hominibus, quàm pro-

 deſſe.

deſſe. Sed tamen ne tam magnum quidem videtur agros colere, quàm dicis: totumq́ illud eſt poſitum in quadam facilitate, & perſpicuitate: ob id etiã laude dignum minore. BVD. Non eſt ita Caſtellane. Dicam tibi de hac re quod ſentio. Agros colere hominis eſt nõ hebetis, non inexercitati, non rudis, ſed prompti, parati, induſtrii: qui primo ſciat, deinde velit, ad extremum etiam poſsit eos colere. Videat oportet curſus, obitúſq; ſyderum: teneat etiam loci naturam, & regionis. Incredibile dictu eſt quam variæ ſint naturæ in ipſo ſolo. Alia proueniunt lætius alibi: alia conſeneſcunt etiã diligenter culta: alia neglecta proſiliunt. Quę omnia videbit diligens, & aſsidua coloni induſtria. Domandi præterea boues: vepres reſcindendæ: fodiendus hortus: prata purganda: ſerendæ vites: quarum quidem difficultas eſt mira, ſed fructus ipſe vberrimus: proſcindendi agri, ſtercorandi: putanda etiã arbuſta: apes curandæ: & cedenda ad fabricam materia. Nec rei domeſticæ cura negligenda: habendi ſerui boni, & fortes: inſtituendi liberi: vxor obſeruãda, & continenda in officio: tota domus ſumma regenda, & moderãda prudentia eſt. Quæ niſi habeat agricola, vagabitur illius ſtatus neq; ſedem firmã, aut ſtabilem obtinebit. Hæc nonne magnam difficultatem prę ſe ferunt? CASTEL. Imo vero maximam. Credas velim

'lim mi Budęe, nunquàm ego in hac vita tantã varietatem rerum omnium, tantam tâmq; reconditam artem cognoueram. BVD. Adhuc leuia ſunt iſta. Poſſem tibi putationes vitium, arborum inſitiones, propagationes, varietates, naturas referre: quibus nihil eſt in re ruſtica argutius. Quid illa, quæ vulgária videntur plæriſq;, videre vt ſalix humidis locis, geniſta ſiccis conſeratur? quantum deniq; habet difficultatis cum ad ſegetes ſerendas & qualis, quantuſq; ſit ager, & quàm tutus noſſe, fideliterq; tenere debeat? Nec minor prope in ſeruandis quibuſdam, q̃ procreandis induſtria, & diligentia deſideranda eſt: vt in malis granatis, & cydoniis. Adeo acrem hominem, attentum, vigilantem, aſsiduum res ruſtica deſiderat. Quod ſi, vt à multis dicitur, ſumma in difficillimis eſt gloria, tum profectò hæc vita, de qua loquimur, eſt ita abdita, itaq; difficilis, vt propter eam difficultatem plena ſit glorię, plena dignitatis, plena honoris. Nam, vt tute potes ex ſuperioribus intelligere, redundet oportet in eo ſcientia, & eruditio, Aſtrologo, & Philoſopho digna: nec minimè Geometria, & Oeconomia ſumma ratione, & ſapientia coniuncta. In his tu ſi leuẽ quandã artem ſtatueris, vt à nobis inſtitui ſtolidum, & ſtultum agrorum procuratorem, & diſpenſatorem putes vehementer erras. CASTEL. Video iá,

 planeq;

planéq; intueor quanta ſit ars,quàmq; conſiderata rei ruſticæ. Nec poſſum non iſtos damnare,qui vitam hanc facillimã reputantes ſordidã,atq; abiectã putãt. Sed tamen vt neceſſe ſit iſtum quem querimus Aſtrologum eſſe & Philoſophum, Aſtrologorum, taliumq; hominũ multitudine,& frequentia vita iſta caret: pluréſq; in vrbe docti,& ſagaces. BVD. Verum:ſed qui locus,quæſo,ad eam, quam dicis, doctrinam, cæteráſq; omneis artes percipiendas eſt agris aptior? Quid cum ſedemus in viridi,& uiuo ceſpite? cum amnis præterfluens nos allicit: cum auiculæ cunctantes increpãt? bucula hortatur? buxeta mouẽt? tota regio parata,& compoſita ad fauendum eſt: quantum ardemus:quantum incendimur: quantum optamus noſtrũ illud,quod in dicendo eſt,perdiſcere:& ad propoſitum munus, negotiumq; aſpirare:vt etiam ſi tardi ingenio, atq; hebetes eſſemus,tamen ipſe locus à nobis ingeniũ, & acumen impetraret. Quid autem vrbes quid iuuant iſtum Aſtrologum, de quo loquimur? aut quid eſt inter tot,tantáſq; contentionesvel honoris,vel libidinis, vel dominatus, quæ in vrbe veſantur,muſis relictum loci? Syluæ, dicendum enim eſt ſæpius,optimum ſunt & belliſsimum muſarum domicilium. Longum eſt commemorare,ſed tamen vt poſsimus intelligere,quantum valeat oblectatione quantumq;

perci-

percipiendi,& cognoſcendi res varias ſtudio, commoditatéque hæc vita ſemper præſtiterit. Quin,quod eſt maximum, non Epicurum moribus refert bonus agricola : neq; Epicuri uult eſſe ſimilis,ut modo hoc dicat,modo faciat illud:nec ſibi ipſe oratione , factiſq; conſentiat, ſed ita viuit,vt cum ſit philoſophiæ eius, quæ eſt de obſcuritate naturæ, & cœli motu non ignarus,vnā virtutem tāquā ſummum bonum amplectatur. Neq; pendet à fortuna: neq; euētus rerum dubios,atque ancipites pertimeſcit: ſed ita agit,vt cùm his ſit contentus , quæ habet,nullius rei indigeat:ſitq; optima conſcientia contra omnem fortunā inſtructus, atque armatus:fac modo te vnum ex iſtis nonne te fortunatum & fœlicem reputabis? CASTEL. Imo vero fortunatiſsimum. Quid enim hac vita dulcius?quid optabilius,quę nihil niſi quod eſt honeſtum probat:& quicquid à virtute ſeiunctum eſt,id tāquàm inane, atque inutile ducit:vt nunquā ſuſpenſas habeat viuendi rationes,ſitq; ipſa contra omnem impetum fortunæ paratiſsima. BVD. Minimè mirum ſi te vnum ex iſtis cupias,qui tātopere virtutem amplexātur equidem uel me bis exulem malem,quo diutius deinceps apud eos uiuere liceat,quàm in urbe cōſulem ter: Etiā ut omnia Reipub.munia,omneis faſces,omnia ornamēta publica,& maxima obtineā. Curę mihi hęc

magis ſunt:quòd & laudi ſunt, & emolumento:& quamproximè ad naturá accedunt. Caldeum conſulit aliquis,aut aruſpicem, aut ariolum,aut augurem:non probo:non audio : deniq; non delector,nec capior curioſis iſtis, & ſuperſtitioſis futurarum rerũ inquiſitionibus. Viuamus liberè,iuſtè,ingenuè qui in libera ciuitate alti,atq; educati ſumus. Neque ea magnopere deſideremus, quæ omnem libertatem hominibus adimunt. Vanorum,& futilium,& mendacium hominum eſt iſta conſuetudo, vt ementitis,fictiſq; illecebris, & præſtigiis futurum dolorem emant:& ſe tum demum erraſſe putent,cum caſus ipſe palá eos ſe tum infantes fuiſſe fateri cogat. Pręſentem fortunã ęquo animo feramus:futurá non nimis curioſè indagemus:ſint liberæ noſtræ cogitationes, ſed ita vt rationi pareatur, & honeſtati : Conſulamus etiã poſteritati,non tã noſtra, quàm liberorum noſtrorum,& totius Reipub. cauſſa:vitemus quod ratione, & conſilio vitari poteſt: atque in omni re, & negotio quid ſit futurum æquum,optimum,iuſtum videamus: quæ quidem omnes honeſtæ ſunt inquirendi in poſterum cauſſæ: cæterum futuros luxus, quæſtus, dominatus,potẽtias negligamus. CASTEL. O vitam prælarã Budæe ſiquidem ea cum ſit maximis, & plurimis uirtutibus ornata, tũ id præcipuè ſtudet,ut ab his declinet,quę magna

rum,

rum,& turbulentiſsimarũ cladiũ cauſſa ſolẽt eſſe. BVD. Adulationem opinor dicis. CASTEL. Illam ipſam dico Budæe. Eſt enim mater, ut ſcis, multarũ moleſtiarum, multarũ perturbationum, multæ confuſionis: cum hi, qui ita viuunt, loquuntur ad voluntatẽ eorum, quibus ſe venditant: nec quicquàm ad veritatem, ſed ad opinionem, & nutum omnia. Quod cuiuſmodi ſit quis non videt? Ridere ſi rideas, iocari, ſperare, flere, expoſtulare, cõqueri, amare, mirari, angi, turbari. Hæc peruariè, mirabiliterq; ab his finguntur, cum res poſtulat. Et tamen eos, quorum cauſſa hæc fiunt, in perniciem, ac certiſsimum interitũ adducunt. Quas clades legimus per hoſce ipſos etiã ſummis hominibus inuectas? quos luctus? vt mihi illud idem accuratius cogitanti perbeatè, fortunateq; vixiſſe videantur, qui & paruo contẽti, & ſuo pompas Regum, & Principũ purpuras nunquàm magnopere deſiderarũt. Neſcio enim quo pacto illud fit, neque iam ſemel, neque in vno tãtum animaduerſum, vt clariſsimus quiſque, & ſplendidiſsimus hoc vitio obſtrictus maximè teneatur: neque in his tantũ licet videre qui ſunt natura, & ingenio tardiores, ſed in his etiã qui cæteros acumine, & perſpicacitate mentis longè antecellunt. Callidæ enim mentes adulatorum etiã quamuis acutos homines de gradu ſuæ poſſeſsionis aliquo tã-

dem

dem modo dimouent. Quanta fuit in Patroclide calliditas? quanta improbitas? Qui, cùm Philippus fracto crure ambularet, quo facilius illum irretitum teneret ſuis laqueis, claudum ſe eſſe fingebat. Quid Tymagoras? qui Dariũ vt Deum colebat: qui tamen dignũ ſua aſtutia ſuppliciũ luit. Ab his enim ipſis à quibus hunc morẽ acceperat eſt interfectus. At Niceſias vulnerato Alexandro. Qualis, inquit, diuorũ percurrit corpora ſanguis. Ex Homero protulit carmen: & tamen adulando, vt ſummi hominis, & ſapientiſsimi ſententiã nepharia ac lethalis vox coinquinaret. Rectè Athenienſes Demadẽ decem talentis mulctarunt, quòd Alexandro diuinos honores decreuiſſet Mitis quidẽ illa pœna, ſi cũ ſceleris magnitudine, atque atrocitate comparetur. Nã affici immortalibus ornamentis qui mortalis ſit iuſtũ eſt nõ licere. Atque hoc illi perpetuò quid? videntes ſed aliquãdo cõſiderantes rectius Eagorã non pecunia, vt illũ ipſum, de quo modo feci mentionẽ, ſed capitis pœna mulctarũt. Quid alios innumerabiles referam? Nã exemplis in hoc genere abundamus: quorũ tamen omniũ miſeri exitus, atque interitus triſtiſsimi argumentũ afferunt non eſſe quicquã ſatis munitũ quod malo adulationibus, & verſutis blãditiis tentetur. Equidem valde ſoleo eos commendare, qui ab adulatoribus inuitati non modo eis

do eis non ſuccumbunt, verùm etiá eorum ar teis, fraudes, impedimenta omnia peruertunt, & frágunt. Sunt enim homines excellenti qua dé, & ſingulari induſtria præditi viri, qui, quæ fieri ab his nimis verſutè, & callidè vident, ea fortiter, & magno animo contẽnant. Nec obeſt, quod dixi paulo ante, blanditiis, atque aſſentationibus hominum etiam ingenioſiſsimorũ mentes ſolere plerunque euerti. Ná quos dico modo acutos, eos intelligo ſcilicet viros bonos, cordatos, ſimplices candidos, graues: in quibus mens, & ratio, omniſq; æquitas dominatur. Illos vero ſuperiores, tametſi eſſent ingenioſi, ita tamen eſſe ſtatuebá, vt in ſumma ſolertia plurimũ his eſſet & perſidię, & leuitatis. Ita nimirũ cum inuitarentur ab his, qui eſſent ipſi quoq; improbi, ac leues, ſibiq; ſupra modũ placerent, efficiebatur, vt & his totos ſe darẽt: & ſe ab his vinci, & lubenter delectari paterẽtur. BVD. Acerbum ſanè eſt, vt dicis, illud multis, & noxiũ adulationis telũ. Quod tamẽ frangit agricola libertate viuendi: neque eiuſmodi terrores, atque inſidias pertimeſcit. Labes, & peſtis vrbanorũ maxima adulatio eſt: ſibi aſſurgi, aſſentari, applaudi volunt. Itaq; ſibi quaſi vincula, & cathenas paulatim hac introducta conſuetudine iniiciunt. CASTEL. Scio, & video te planè vitæ inſtituendæ, atque informandæ integrũ iam, & ſolidum artificẽ:

qui ſis aſſecutus, vt hæc non ſolum laudanda agricolarũ vita propter ipſius ſoli amœnitatẽ, verùm etiam amanda propter integritatẽ videatur. Non potuit dici ornatus, aut de fide, aut de temperantia animi, aut manſuetudine, cæteriſq; virtutibus, quæ in iſta vigent. BVD. Quid ſi pergam cætera enarrare, vt iam ſum aggreſſus, vt illa te rapient: vt inflammabunt ſtudio, & deſiderio huius vitæ imitandæ: vt te à ſe deficere nullo modo ſinent. CASTEL. Me vero etiam lubente dixeris. Neque eſt periculum ne quid ita dicas, vt id minus gratũ eſſe poſsit, præſertim cum te vnum ad diſſerendum natũ maximeq; aptum ſemper cognouerim. Neque vero te dicente non poterimus ea, quæ iãpridem cupimus de re ruſtica, cognoſcere: cũ tu is ſis, qui harũ omnium rationũ, quibus hęc vita continetur, atque earũ viarũ, quibus ad eã peruenitur, non indiligens, & ſynce rus iudex ſemper fueris. BVD. Faciã modo Caſtellane: & geram tibi morẽ quoniã tibi nos aliqui in re ruſtica videmur. Ac primũ minuendus eſt error quorundam exiſtimantium agros ſeneſcere. Quod niſi inertia hominũ accidit. Culti enim, & diligenter effoſsi agri fructus vberiores, & lætiores edere, nunquàm reprimere, aut negare ſolent. Nunquã, mihi crede, ſeneſcit ager: nunquam eſt infœcundus: nũquã non afferens, aut producens aliquid, quod

homi-

hominum vitæ conducat. Neque ita magnis ſumptibus eget ad ſe tuendum, vt non ſemper reddat cum fœnore, quod accepit. Quo mihi etiam laudabilior videtur vita agricolarum, & ditior, cum ea, quæ ad colendos agros contulerit, non modo non amittat agrorum tarditate, ſed etiã benignitate, & liberalitate cumulatius recipiat. Nec eſt quod mihi quis fulmina, & tẽpeſtates opponat: quibus res ruſticæ ſunt obnoxiæ. Quid enim his non obnoxium? At ſunt magis q̃ cætera omnia: nec mirũ ſi eſt ita: ſunt enim, quàm cætera omnia, vtiliora. Quis neſcit natura ita comparatũ, vt optima quæq; initio, & præſtantiſsima maximè periclitẽtur? Quæ quidem neque nos tã caperent à principio, neque profectò tantopere in fine delectarent, niſi his propoſita eſſet difficultas quædã: qua remota quaſi noſipſos emerſiſſe quodammodo, & periculo perfunctos arbitremur, ita gaudemus, cũ ea omni ſoluta errore ſalua, atque integra eſſe videmus. At abeſt ab honoribus hæc vita: abeſt ergo à contentione, & inuidia. Quæ enim eſt vita inter honores? Si tamẽ vita potius eſt appellanda, quàm mors. Ego quidẽ M. Curium eum, qui Samnites bello ſuperauit, magis etiã propter rem ruſticam cultum, atque ornatum fuiſſe à ſuis ciuibus puto: qui cũ de Samnitibus triumphaſſet, voluit reliquum tẽpus ætatis in agris conſumere. Iã vero

ſi quis poterat de honoribus rectè iudicare, ille vnus poterat, qui ſemper in honoribus, ſemper in repub. ſemper in iudiciis in foro vixerat. Quid Q. Cincinnatus nonne cũ hac vita maximè delectaretur, euocatus à ſenatu eſt, vt eũ, ad quem delectus fuerat, magiſtratũ gereret: qui tamen venit: geſsitq; eũ magiſtratũ multos annos ſingulari laude, æquitate, abſtinentia. Nũ igitur ſi continuo in repub. fuiſſet maior eſſe, aut magis clarus potuiſſet? Quid nulli ne habendi honorati præter eos qui in honoribus, & magiſtratibus verſantur? Enim uero qui ſunt remoti ab honoribus ſi tamen ſunt digni, qui honores gerãt, non minus clari ſunt habendi, quàm qui maximis, ampliſsimisq; honoribus fruuntur. Et quemadmodũ non eos duntaxat diuites dicimus, qui ſunt ipſi bene nummati, & rerũ domeſticarum varietate, & copia illuſtres, verùm etiã eos, qui pecunias non magnopere deſiderant, cũ ſint propter animi temperantiã domeſticis ac priuatis rebus contenti, ſic non tantũ eos habendos claros ducimus, qui abundant omnibus triumphis, monumentiſque maiorũ, verùm etiã eos, qui præclarè, & fortiter poſſunt honores contemnere. Et quoniam in eam mentionem incidimus, vt de triumphis loqueremur. Neſcio ſanè qua ratione maiores noſtri eos inſtituere voluerunt, qui, vt mihi videtur, ſæ-

pius

pius nocent Imperatoribus, quàm proſunt: propterea quod iſtis efficitur, vt qui iam nullũ hoſtem habeat foris, domi etiã multos, & cru deliſsimos hoſtes inueniat. Hoc quidem Imperatorũ virtutem affligere eſt nõ iuuare fortaſſe tacitè. Quid refert qua ipſi eã ratione af fligant? affligunt certè. Quanto Aegiptii me lius, qui neque priuatim, neque publicè quenq̃ triumphare ſinebant. Præclara eſt lex: & tute potes eã legiſſe ſæpius: quæ vetat, ne cui de ho ſtibus triumphare liceat. Ac ſi voſmetipſi, quod verũ eſt, cogitare volueritis, non poteritis iſtum glorioſum triumphum, vt dicitis, & præſtabilẽ non aliquomodo dãnare. Nam ſi ita clarum eſt triũphare, quàm eſt à vobis in ſuperioribus dictum, cur eos tantopere lauda tis, qui, cũ poſſent triumphare, honores tamẽ, & laudationes iſtiuſmodi neglexerunt. Decretus eſt triũphus militibus, cum eſſet Q. Fa bius, & C. Manlius conſules interfecti, atque illi nihilominus hoſtiũ impetum, ac furorem perexpedita, & corroborata corporis præſtan tia fregiſſent. Repudiauit hunc honorẽ vniuerſus exercitus: Ob quam rem quis eum non laudauit? quis non maximis extulit laudibus? Quod ſi tantus in triumphis fuiſſet honos, profectò non potuiſſetis non eos vituperare, qui triumphũ repudiaſſent. Sed tamẽ, ſi mecũ agis pertinaciter, & ſi tibi hęc, quæ mo-

 do re-

do retuli, non ſatis vera videntur, ne hæc quidé vita ab honore, & gloria ſeparanda eſt: quę tátopere à doctiſsimis probata fuit, vt dixi in ſuperioribus, quęq; eſt laudabilis propter morũ, & vitę integritaté: & neceſſaria propter ipſius vtilitatis magnitudiné, rerũq; plurimarũ, quę ab eo traduntur, hoībus delectationé, & vſum. Ac me quidé cùm cętera oīa mirabiliter delectent in re ruſtica, tum verò pręcipuè iuſti & boni coloni exercitatio, & diligétia: qua me quotidie oblecto. Eſt enim ſi minus ipſa virtus per ſe, at certè virtutis non minimum adiumétum, ac ſubſidium. Vidit hoc optimè ac perſapienter Gelo, qui cùm Syracuſanorum rex eſſet, videretq; eam ciuitaté non poſſe ſtare diutiùs, in qua nullus labor eſſet, nulla exercitatio, nulla induſtria, veritus ne ciuitas ocio, & deliciis confecta à priſtina virtute deficeret, tametſi nullum omnino hoſtem, nullũ aduerſarium haberet, milites conſcribi iuſsit, quos cũ collectos iam quaſi pugnaturus foras eduxiſſet: cæterique diligenter & vbi eſſent hoſtes, & quot eſſent perquirerent, tum fortis Imperator, poſteaquàm oſtendit rupes, ſcopulos, ſaxa ingentia, herbas præterea quarum radices difficillimæ eſſent, & duriſsimæ, ſimul inuicta, & valida voce. En, inquit, veſtri hoſtes:

ſtes: cum his eſt vobis hoc tempore dimicandum: hos vincatis neceſſe eſt, ſi victoriam, aut vllam laudem reportare vultis. Ita illis radices intimas, & longa vetuſtate, & ipſa vi naturæ, & conſuetudine infixas ad tollendam ſegniciem euellere, atque extrahere iuſsit. Poſſumus ne hominem tantum, tam gratioſum, tam vtilem ſuis ciuibus contemnere? Fero iam æquiore animo iniurias, quas ille Syracuſanis intulit, poſtquàm tam honeſtum, ac probabile inſtitutum ab eo poſteris relictum video. Quod ſi ſequutus eſſet populus Syracuſanus, nunquàm in hæc mala, quibus poſtea tot, tantíſque vniuerſa ciuitas redundauit, incidiſſet. Ac ſi quæris quod ſentio, ne homo quidem videtur appellandus, qui ita viuit, vt nullum ſuum tempus coniunctum cum exercitatione, aut ſolertia habeat. Natura enim nos ad laborem genuit, ad vigilantiam, ad agendi res varias, perquirendique rationem. Præclarè illud Plato, vt multa alia, qui cenſet illis adimendum quicquid reliquum eſt uitæ, qui ſemper in ocio, ſemper ignauia, ſemper deſidia uixerunt. Sunt enim illi magis ex pecudum genere, quàm hominum natura cenſendi. Atque haud ſcio an rectius pecudes di-

gnas

gnas hominis nomine dixerimus: à quibus efficitur perpetuo aliquid ad commodum cuiuſq; noſtrum, atq; vtilitaté. At ille turpis videlicet ceſſator, & odioſus, quid affert quod aliis vtile eſſe poſsit? qui non modo nihil prodeſt, verùm etiam obeſt interdũ vel maximè. Siquidé alios ad virtutem, atque omnem honeſtã diſciplinam conuolantes ipſe ſua quadã ſubputida, atq; illiberali tarditate ab omni egregio conatu, ac certamine deterret. Eſt illa apud Lacedæmonios plena ſapientiæ, atque vtilitatis lex, quę iubet, vt adoleſcentes ad rei ruſticæ ſtudiũ, curamq́; mittantur. Splendida omnino lex, & digna Lacedęmoniorũ genere, & robore. Itaque etiã apud illos quàm multa fuerunt ad honoré, ad dignitaté, ad famã. At vero Athenienſes quid tale vnquàm in vita? Quod minimè miror. Nimis enim vrbani fuerunt Atheniẽſes. Credo quòd aratrũ attingere nephas quodãmodo, & ſceleſtũ putabãt. Itaq; etiã illi ſemper delectationis cauſſa prędia, atque agros inuiſebant: nunquàm, vt Lacedęmonii, laboris, atque exercitationis. Quocirca eorũ calamitates, & miſerias legimus: victorias, triumphos, monumenta præclara, & vetera non legimus. Cumq; de hoſtibus Lacedęmonii triumpharent, de Athenienſibus triumphabant voluptates fœdiſsimæ dominæ, & turpiſsimæ, in quas illi inciderant deliniti

rebus

rebus proſperis, & ocio, atque ignauia diſrupti. Pudet de Romanis dicere, ſed tamen dicendum eſt. Quãdiu optimis ſtudiis dediti ab ocio receſſerunt, tamdiu viguit Reſpub. & ſuam quandam formam, dignitatemq́ꝫ obtinuit: vbi vero ſenſim eam conſuetudinem reliquerunt ſubito omnis illa ſuperioris gloria tẽporis concidit, atqꝫ obſcurata eſt. Nec vero aut Hannibal, aut Pyrrhus, aut Philippus, qui omnes cum populo Rhomano bellum geſſerunt, tanta incommoda, atqꝫ tot damna vniuerſæ Italiæ importarunt, quanta nuper vno ocio, atque vna ceſſatione perferre coacti fuerunt. Sapienter tamen illud vt multa alia Romani, qui nullum neqꝫ ciuem, neqꝫ ſenatorem, neqꝫ conſulem admittebant, niſi qui aliquod opificium ingenuum, atqꝫ honeſtum didiciſſet: vt cum ſe à Repub. remouiſſet, haberet ſẽper aliquid, quo ſe quotidie ſumma ſua cum delectatione, nonnulla etiam ciuium vtilitate exerceret. Vbi Caſtellane illa conſuetudo? aut qualis illorum Reſpub. eſt: Poſſum ne te hortari, vt deplores ipſorum calamitatem? Vellẽ illud quidem. Verùm homines ocioſi non ſinunt: adſunt frequentes: clamant nimis diligẽtes eſſe nos: nimis omnia accuratè, nimis cogitatè facere Ita ne nobis quidem deplorandi aliorum calamitates, atqꝫ miſerias in tanta vaſtitate & vrbis, & fori vllum relinquunt locũ:

vt etiam pergrauiter ferant, quòd ſine periculo in negotio etiam cum laude, & ſplendore viuamus. Qui meus dolor cogit me plura, quã vellem, de iſtis dicere. Eſt illud permoleſtum bonis omnibus, cùm vident eos, qui ſemper fuerunt authores omniũ ſeditionũ in Repub. ipſius Reipub. opibus, gloria, liberalitate præ cęteris florere. De ocioſis, atq; ignauis loquor qui, quęſo, quam fraudem non excogitarũt in ſuos ciues? quam machinã, quæ tormenta, quã vim non adhibuerũt quo Reſpub. diutius ſalua, atq; incolumis eſſe nullo modo poſſet? Cã biſes apud Xenophontẽ eo ſermone, quo diſſerit, qualis eſſe debeat fortis, præſtantiſq; Imperatoris exercitus, dicit nihil eſſe moleſtius, quàm ocioſum hominem alere. Atque illud idẽ præclarius, quòd non ſolũ vtile exerceri, verùm etiã neceſſariũ eſſe dicit. Quorſum igitur tã multa de ocio? vt intelligamus magnã agricolis tribuendã gloriam, quòd ociũ vt vitium fugiant: quòd ſemper in laboribus, honeſtisq; ſtudiis verſentur? quòd omnia perſequãtur, quæ ſunt ad vitam neceſſaria, & agendo, & cogitando, & monendo. At illud etiã, quod pene imprudens præterii, quantum iuuat agricolas? venari, ceruos figere, damas inſectari, apros parua declinatione corporis eludere, omni fraude, ingenio, ſolertia laqueos circũducere. Sic ego ſentio cũ omnia mente, & cogitatione

tione percurri. Venatio eſt tanquàm condimẽ tum rerũ ruſticarum. Hæc corporis vires auget: hæc ingenium excitat: hæc rem domeſticã lætiorem, atq; vberiorẽ efficit: hæc ad gloriam ſummũ adiumentum affert: hæc virtutẽ ornat: hæc ſolatio eſt: hęc patribus, liberis, ſeruis ęquè prodeſt, & placet. Itaq; videas ex agris infinitos exire homines robuſtos, & forteis: qui pro libertate, & patriæ conſeruatione omni ſtudio, contentione, cura ad extremum uſq; ſpiritum ſint dimicaturi. Siquidẽ ea, quæ eſt ferendi doloris optima magiſtra, conſuetudo eos in omni laboris, & tolerantiæ rerũ humanarum genere exercuit: ſolem ferre docuit: umbram negligere: balnea uitare: contemnere delicias: ferrum tractare, ligones, uomeres, falces. His rebus inſtructi, atq; exercitati agricolæ ludum quaſi putant ad pugnandum. Neq; iſtos urbanos, & delicatos adoleſcentes arte quadam feriendi, atque ictus repellendi à magiſtro inſtructos magnopere reformidant. Quanquàm eſt quidem ars ipſa aliquid: ut eã omnino eiicere nolim: ſed in ipſa concertatione, & conflictatione uniuerſorum, & quaſi ęſtu præliorum, non tam ars ualet, quàm exercitatio, & uſus. Bonus eſſe miles nemo poteſt, niſi qui caſtra, q acië, qui hoſtẽ uiderit: qui aliquãdo pugnarit: aut certe res cõſimiles rebus his, quas in bello tractamus, egerit & viderit:

 Atque

Atq; is ſi paulo tamẽ animo fractiore aut timidiore fuerit nõ erit idoneus qui ad bellũ ꝓ Repub.mitt atur. Fas nihil metuat, niſi dedecus: nec q̃ multi ſint hoſtes,ſed vbi ſint quęrat: quę oĩa agricolis vſus & cõſuetudo tradit: cõſtãtia cõfirmat: ratiões alũt pugnãdi, & dimicãdi ꝓ patria. Nec tamẽ cuſtodibus,aut excubiis magnopere egẽt agricolę:cũ in vna virtute ſummũ ſubſidiũ ponendũ putẽt:nec ea oĩa, quę alii cõtinuo timent,perhorreſcũt cẽturias, cohortes, turmas,vexilla,flãmas,tormẽta. At ſi cuſtodes requirũtur,ſunt canes à q̃bus oĩa ipſis ſubſidia pręſtãtur. CAST. Quã cuſtodiã,aut quas excubias mihi narras? BVD. Sanè validas,& fortes. Caue Caſtellane contẽnas canũ ſagacitatẽ, celeritatẽ,cõſtãtiã. Deinde etiã vide ne diutius tali in oratiõe verſeris,ne canũ victoriis obruare. Contenderet enim primum tecum Volcatius:& cũ Volcatio Cœlius,& Cyrus magnus ille perſarum Rex,& Nicias,& Xantippus,& Pyrrhus venator optimus. Inſtarent etiã Colophonii,qui,quod contra canes dixiſſes,id te inficiari ſubito cogerent. Multi præterea alii pro canũ fide,pro gloria verbis & pugnis decertarẽt:vt à q̃bus fuiſsẽt perſępe ſeruati, his, ſi modo poſſent,nõnullã opis,& induſtrię ſuę partẽ concederẽt. Dici nõ poteſt quãtũ amorẽ inſeuerit natura erga hoĩem in hoc animali. Quid lachrymas ęquorũ cõmemorẽ? quid elephãti humanitatẽ? pietatẽ,obedientiã? Lepo-

ris in tolerãdo rigore patiẽtiã? Cerui ſimplici
tatẽ? Leonis generoſitatẽ? Delectat me prècla
ra ipſorũ agricolarũ oblectamẽta perſequi diſ
ſerendo: ſed tamẽ admirabilis eſt pręcipuè a-
pũ natura, & cõſuetudo. Nec idcirco id cõtẽ-
nere, quia paruũ eſt, debemus: nec ob id minus
laudare: ſiquidẽ & paruis rebus ſua eſt gloria: &
nos à minutis animalibus etiã integras natio-
nes & ciuitates deletas legimus. Sed quęſo reli
qua de apibus videamus. Habẽt apes rẽp. in ea
cõtẽdũt ardua, honeſta, magnifica tractare. Ip
ſe ille rex medio in cõuẽtu ius dicit: ĩ primiſq;
ad laborẽ hortatur: caſtigatq; ſegniciẽ bñ lõga
oratiõe, & acri ipſe mãſuetus, & lenis, & nũquam a
culeo vtẽs. Illę vero audiũt perattẽtè: hortãtur
ſe inuicẽ: deniq; ſibi ſunt duces ad laborẽ, & ad
oẽ opus egregiũ: nihil ęquè metuũt, atq; infa-
miã. Si quę victę pugnãdo fuerũt, pugnant eñ
nõnũquam inter ſe, atq; aciẽ inſtruũt, tũ pudore re
fugiũt: & ſe abdũt aliquo: & lucẽ vitãt: ne à quo
quam aſpici poſsint: ſeq; à cęterarũ cõgreſſu, & cõ
ſortio abſtrahũt. Itaq; in ipſa pugna videas ĩgẽ
tes animos ſub anguſtis pectoribus: & ſpiritus
alacres, & diuina ĩgenia & magnanimũ heroũ
ardorẽ, & ſcientiã & vim, & põdus in maxima
corporũ raritate: emoriq; ſub ipſo vulnere pul
cherrimũ putãt. tãtus amor laudis, tãtę ẽ victo
ria curę: quinetiã regẽ ſic obſeruãt & amant vt,
ſi modo ille ſit incolumis, omnes ſint ſaluæ,
atque incolumes: ſin minus, diſperſæ, va-

gæ huc,& illuc circunuolant: neq; fœdus curant:& ſępe crates, & mella, & tota aluearia diripiunt. Operepręcium eſt earum in conficiendo melle conſiderare ſolertiam. Exeunt frequentes:floribus,& ſalicetis inſidunt:ęquales iuuant:aquam,guttaſq; deferunt:ſuccedũt oneri:atque aliæ rurſus ad opus diſcedũt:matureq́; ad ſibi nota domicilia reuertuntur. Deinde,cum flores vndique coaceruarunt,eos diſponunt artificio quodam non eo ſub ruſtico, ſed & callido, & venuſto. Aliarũ in poliẽdo, ſtruendo,ſuggerendo verſatur labor: aliæ ceras fulciunt:aliæ ad caſtrorum cuſtodiam ponuntur:aliæ feſtinant iuſſæ: in aliis authoritatis plus,& laboris minus:alię ad cibum,alię ad ſobolem,aliæ ad ceras incumbunt. Quid quæris? Feruet opus:redolentq; thymo fragrantia mella. Equidem de iſtis cogitans iam deſino mirari quę nam fuit cauſſa cur Ariſtomachus Solenſis eas tanto & amore,& labore ſit complexus:vt in his curandis duodeſexaginta annos conſumpſerit:ſimilitérque Hyliſcus Thamius homines ſanè doctiſsimi adeo,vt etiam propter naturę dignitatẽ,& ſubtilitatẽ, & totius vitæ curſum, & elegantiã de iis accuratè, diligenterq; ſcripſerint. Delector incredibiliter, vt dixi,ea perſequendo, quæ in minutis auibus,ac volucribus admiranda videmus. Carduelis ſanè exiguum animal mugitus boũ imitatur:at

tatur:at hominis vocem Pſitacus:eandemque Corui:à quibus Druſus, & Germanicus Cęſares ſalutati. Quid Agrippinæ turdus? Atque hoc quidem prętans ille, ſynceruſq; rerũ naturalium inueſtigator & iudex à ſe viſum copioſè, & grauiter ſcriptum reliquit. Quid alitũ reginam aquilam commemorem? quam nec ſęuum Iouis fulmen, nec dirum fulgetrum attingit: quid Alciones? quarum ouis expoſitis tranquillum fieri mare creditur? Quid Ardeam, quę ipſo volatu nubes quodammodo ſuperat, ac vincit? quid Anſeres? quorum eſt cor illud laudatiſsimum, vt optimè ſenſit Scipio. CASTEL. Vt corde ſapiant, vtilitatem vrbani non corde, ſed palato metiuntur. BVD. Non ſolum Caſtellane in his, ſed & in multis aliis volucribus homines quid ſit optimũ atq; vtile non naturę ſolertia, ſed ſuo palato diiudicant: vt in anatibus: quorum ceruix, & pectus in deliciis eſt, ſemperq; fuit: vt in multis aliis, in quibus non tam ingenio, quàm corpore & quodam exquiſito ſapore magis, quàm iudicio, & conſilio quid fructuoſum, & laudabile ſit vident. Quid tibi ingenioſas aues, & ad victum, reſque gerendas ſagaces referam? vt clorionem, vt hyrundinem, vt perdicem: ex quibus perdix lauro ſe purgans & viribus conſulit ſuis: & ſummum induſtrię, ac ſubtilitatis indicium prę ſe fert. At hoc mirabilius in hy-

rundine, ſiquidem & manſuetudinis, & ſolertiæ laudem continet, quòd ea, ſi quando ſuos durius iacere videat, abit derepente: ac dorſo inſidens ouium lanę tantum, quantum ſatis eſt ad eos fouendos exerit. Poſſum etiam Cynnamulgum referre, qui quidem tanto artificio, tãta prudentia, tanta mente nidum extruit, vt eũ Arabes conantes deiicere niſi ſagittis, & cõtẽtiſsimis viribus, & lacertis deiicere nõ poſsint. Quid quòd præſtant ſumma hominibus obſequia? Quid enim nũ Polyphemus, & poſt Polyphemum ille ipſe parens, atque author vrbis Romæ Romulus à lupa, Telephus à cerua nutritus fuit? Quid Cardueles nonne imperata faciunt? nec voce tantum, ſed pedibus etiã, & ore, cum manus non habeant. Quid ego Pori elephantum? quid Sertorii ceruam? quid Eraclidis draconem commemorem? In quibuſdam etiam manſuetudinis ſigna, & humanitatis apparent. Cyconiæ parentes ſenio cõfectos alunt. Inſignis profecto pietas, quæ cum alterius cõiuncta vtilitate, ſe ipſam admirabilem, & prædicandã omnibus præbet. Non eſt hoc paruum, quod dico, ſed ita magnũ, vt vel atrociſsimos homines, & duriſsimos poſsit ad aliquam manſuetudinis, & lenitatis partem detorquere. Quod quo eſt maius eo eſt maiori cura à nobis, & maiori diligentia conſiderandũ. Quod niſi ita eſſet nunquam profecto ſummi-

Impe-

Imperatores,& clariſsimi homines in ſuis ciuitatibus earum imagines in ſuis ſceptris, & regalibus inſignibus inſculpi permiſiſſet. Sed voluerunt & monumẽtum tantę pietatis aliquod poſteris tradere: & ſuos commemoratione tãtæ rei ad ſimilem animi cauſſam, & magnitudinem incitare. Atque vt harum in parenteis, ſic Pelicani in ſuos pullos laudabilis eſt, & digna admiratione pietas. Quæ quidem tam magna eſt, vt ſi eos confectos ſerpentũ vi, & morſu videat, vires in ſe conuertat: & ſibi latus fodiat: quo tandem illis vitam, ac ſpiritum reſtituat: vt etiam lubenter in vulnere cum illorũ ſalute emoriatur. De pietate loquor: quid innocentiam nonne poſſum in his commendare? Non omnino recte equidem: ſed tamen nõ minimum in his naturæ hac parte artificium, & beneficiũ cernere poſſumus: quæ vultures ita genuit, atq; ita initio inflammauit, vt nihil horum quæ hominum manu, aut labore ſata eſſent, attingerent. De quibus etiã proditum memoriæ eſt eas, ſi quæ aliæ ſint mortuæ, nunquã omnino attingere: ſummam eſſe in hoc animali innocentiam: ſummã integritatem, ſummam fidem. Atqui ſic videmus ipſi, & idem in hiſtoriis legimus, vnum hoc ex omnibus præcipuè eſſe, quod impetu quaſi vento ad omnia, quæ concupierit, ac volet, feratur. Mirabilis vulturũ natura: attamen ita credere licet: nec fallitur in

 eo aſſe-

eo aſſeuerãdo doctus vir, & rerum occultiſsimarum peritiſsimus Hermodorus, vt eas etiã à mortuis naturali quodam cognationis & cõfœderationis inſtinctu abhorrere putet. Quæ nos remedia ex galerita, & galgulo habeamus, quid me attinet dicere? Plena eſt antiquitas, pleni ſapientũ libri his ſubſidiis, & iis adiumentis, quæ à minutis animalibus accepimus. Maximam vero vim in lateris doloribus habet cor Vpupæ: at ad omnium inunctiones vitiorum Miluii iecur pręſtat. Turdi fimus ad ſtercorandos agros perutilis: in aliis adeps, aliis cerebrum, aliis pulmo ad varias ęgritudines curandas momentum affert maximum. Quodq; magis mirandũ eſt pugnant animoſè, ac fortiter: & habent animos ingẽtes in anguſto pectore, vt dixi antea de apibus. Et contra Aſinum dimicat Egitus: & Griphe ſuperat elephantos: & Ibis ſerpẽtes conficit: & Cataractæ duces habent ſuos: & contra Pigmeos Grues perpetuum gerunt bellum: quarum quid tibi excubias, duces, apparatus, copias, cõſilia referam? Vt vocem intendant, cum ſe cõferunt ad pugnam? vt ſe hortentur inuicem? vt coniurent contra aduerſariorum caput? vt in fortunas irruant. Incredibilia ſunt hæc: aliis vox in ipſa pugna: aliis ante pugnam: aliis in victoria. Satis declarat natura vim ſuam, cũ ea in volucribus admiremur, quæ etiam in ipſis

pſis

pſis hominibus ſuſpicere,& commendare ſo lemus. At ſunt ea bellorum,ſunt crudelitatis, ſunt ſæuitiæ: quid ad iſta quæ ad veriſsimam laudem faciunt? Dixi antea de pietate, mãſue tudine,iuſticia,ſed tamẽ ſi queris amplius , nõ ne cornicum caſtitas , turturũ , columbarum etiam inter ſe blandiendi ars quædam , & in-duſtria hanc habet vim,vt quemuis noſtrũ e-tiam cum admiratione delectare poſsit? Quid illud quod futura præuident: & multa pręſa-giunt,quæ poſtea magnis , & apertiſsimis ſi-gnis cõprobantur? mediocriter ne eas ornat? Mergus tempeſtatem preſentit: præſtat idem incredibili quadam natura,& planè diuina vi ingenii noctua. Gallus vero,quem charum La tonæ in ſuis fabulis tradunt poetæ , nonne ſi-dera pernoſcit? nonne etiam it cubitum cum ſole? nonne ſuo generi imperitat? nonne quo cunque in loco eſt imperiũ exercet? At cygnus quaſi diuinans tum ſibi eſſe moriendum, cum admoueri doloris faces ſentit acrius,canit dul ciſsimè:ipſamque cãtionem optimã eſſe deplo rationẽ futurę mortis putat. Quo factum eſt, vt ipſe ille ſilentii princeps,& parens Pytha-goras animum his immortalem à natura da-tum cenſuerit:multique alii & clari , & nobiles in arte poetica ob eam ipſam cauſſam Apolli ni,quem rerũ futurarum principẽ, & certiſsi-mum iudicem in ſuis libris faciunt eos, conſe

 crarint.

crarint. Dicerem de manſuetudine huius animalis, niſi & de eo genere queſtionis paulo ante poſuiſſem: & me iam prouectum longius plura etiam, quàm equitas, & ratio poſtulat ſentirem dixiſſe. Verumtamẽ id condonabis: mihiq; ignoſces. Amore enim, & cupiditate quadã incenſus non potui ne in iuſtis quidem rebus, atq; honeſtis modũ aliquẽ tenere. Qđ ſi te putaſsẽ de iſtis amplius audire velle, non fuiſsẽ tã inurbanus, aut tã ingratus, vt & te, & me ipſum tãta voluptate priuaſſem. CAST. Mihi vero pergrata ſunt, perq; iucũda quę dicis: neq; ſolũ nõ leuia, verum etiã vtilia, & cõmoda. BVD. Quomodo tãdẽ iſtud dicis etiã ne tantam vtilitatẽ in tam paruis rebus? CASTEL. An potuit inquam mi Budęe quicquam eſſe vtilius, quàm iſta cognoſcere, de quibus modo dixiſti, cum ea non modo ad honeſtam, & legitimam laudem rerum admirabilium natura, ſed & ad morborum curationem plurimorum, & in his vtiliſsimam cautionem pertinerent. Verum quoniam ſunt nõ nulli, quibus iſta minuta non ſatis placeant, quiq; omnia ſumma, & grauiſsima ſeuero quodã & planè arroganti iudicio exquirant, omittamus de his plura dicere: ſermonẽq; inſtitutę queſtionis proſequamur. BVD. Rectè tu quidem. Quare agamus quod reſtat. Omnino eſt quiddã pulchrum in re ruſtica, quod optimus

quiſque

quiſq; ſpreta, & neglecta vita vrbanorũ appetat: nec id propter delectationem tantum, ſed propter vtilitatem etiã, & commodum. Nam vt omittã aluearia, venatus, aucupia, viuaria, piſcinas, quibus omnibus rebus vita ruſtica re fertiſsima eſt, tanta eſt in ipſis armentis, & pecoribus vtilitas, vt ad augendam, & locupletandam rem domeſticã vel ſola ſatis ſit. CASTEL. At ſunt qui pompas & magiſtratus magis optẽt. BVD. Ridiculè, & ſtultè optãt. Non enim hæc honorũ amplitudine, ſed rerũ neceſsitate diiudicãda ſunt. Nã quid ad beatã vitam honores faciunt? Sed ne diuitias quidẽ multũ facere intelligo. Verũ & ex his quæ gerũt, qui ſunt honore prędita, & his quę priuati atq; ignobiles faciũt, licet intelligere multo vtilius eſſe ad vitã hoĩm, quod à moderatis opibus proficiſcitur, q̃ qđ infinitis noĩbus, & laudibus cõparatur. Sed vt agã paulo apertius. Cedo tãdẽ, nũ tu males purpurã Laconię, q̃ segetes Libiæ? tapetes Aſſyriæ, q̃ pabula Germaniæ? margaritas Indię, q̃ pecus Pãnoniæ. Habeãt illa diuites licet, quid ſi nihil aliud haberẽt. Nihil ne igiť intereſt inter põpas, & veras diuitias? Imo multũ, & variè etiã ĩtereſt: nã vt aliqs illas habeat, his qdẽ certè carere ſine rerũ cęterarũ cõfuſiõe, & ꝑturbatiõe nõ poterit: q vero has ipſas habuerit ſine qbꝰ ne illa qdẽ excellẽtia, & magnifica, vt illi volũt, recte qsq̃

tueri poteſt,& in poſſeſsionibus conſiſtet ſu-
is:& ſatisfaciet exiſtimationi: & magnam lau
dem victus tenuitate,& moderatione capiet.
Sed vt iam ad minora illa veniã roſas me her
cule Campaniæ, flores Siciliæ, herbas Italiæ
facile omnibus omnium Regum, & nationũ
diuitiis,pompis,& ornamentis antepono. Sed
nunc non quid vtile nobis,ſed quid maximè
cum laude vitæ ruſticæ coniunctũ quęrimus.
Multa enim ſunt,multa in omni parte huius
vitæ,quę ita leuia videntur nonnullis,vt plus
habere vituperationis, quàm aut momẽti aut
ponderis cenſeantur. Multa etiã, quæ ſi quid
habeant in ſe cõmodi,tamen non ſunt ita ma
gnæ vtilitatis,vt vel cum mediocri laude ſint
coniungenda. Quo in genere ſunt herbę. Nã
de arboribus neminem dubitare arbitror:quę
ipſo fructu,& ſpecie,& proceritate, & quadã
quaſi maieſtate, & amplitudine corporis ſuã
propriam,& peculiarẽ obtinent laudẽ. Sed ta-
men in herbis, quoniam hoc loco de his po-
tiſsimũ quærimus,quantus vigor? Nũ igitur
ſi quis eas magnificentius ornarit, aut lauda-
rit hunc ſtatim reprehẽdere,aut huic iure ſuc
cenſere poterimus? Non mihi probari iſtud
quidẽ poteſt. Quæ eſt aũt vis illa tanta? Hæc
eſt profectò,quæ ad quiduis efficiendũ,& nũc
efficaciſsima eſt:& continuò anteą fuit. Natu
ra ſiquidem omnibus animãtibus vim ſuã, &
propri-

propriã agitationem incredibili quadam libe ralitate,& ſubtilitate cum inſeuiſſet,tum herbis talem vim,tantamq; ingenerauit, atque in didit,vt his ad omnia quæ quiſque vellet,quę que contentius optaret,vti poſſet. CAST. Etiã ne ſi quis volare velit,vel vt nullas habe at alas. BVD. Aiunt id quidem multi. Verum tibi dicam Caſtellane.Magnã vim nunc eſſe herbarum,fuiſſeq; ſemper confirmo: atq; idem adiũgo, ſi quis & ex noſtrorũ hominũ, & Græcorum ſcriptis repetere velit,omnino ſanè rem ſe ita habere, vt eſt à me paulo ante dictum , intelliget: ſed quòd eam ignorarent homines:nec ſatis ad hoc ne, an ad illud potius morbi genus adhibenda eſſet,tenerent,ea hactenus quaſi quibuſdã tenebris erroris , atque inſcitiæ inuoluta iacuit: nec lumen ſuum efferre potuit:nec ſe exerere , nec ipſas dotes ſuas explicare,ac depromere vllo modo: ſed tamen ad eam ſignificandã exemplis vti poſſumus multis,& illuſtribus:quòd & de Tillone,quem Draco occiderat,& de draconis catulo accepimus:quorum vterque herbis ad vitam reuocatus & magnam vim in his ineſſe, & poſſe ea quiduis pene effici apertiſsimè cõteſtatur. CASTEL. Vis modo dicã quod ſentio. Videris mihi planè facere idem, quod faciunt ii qui ſummos Imperatores,maximoſque duces laudãt:qui vitia,& cupiditates præ

termit-

termittentes de virtutibus tantum verba faciant: ſic tu modo rem ruſticam laudans, non tu quidem eam aliena laude cumulaſti, vt inептus exornator, ſed quid occultandis vitiis aſſecutus ſis non video: moueri certè non poſsũ non aliquo modo, quòd ita inſtitueris. Non enim decet te & religioſum arbitrũ, & ſyncerum rerũ occultiſsimarum iudicem, & veriſsimæ ſententiæ ducẽ, ac principẽ nunc aliquid aut præterire inconſulte: aut non explicare libere: præſertim cũ ſoli ſimus: & ſublata omni contentione ipſam veritatem exquirere poſſimus. BVD. Non equidem diſsimulare quicq̃ hoc loco volui: ſed, quòd à me vnã cõmendationem rei ruſticæ expectari putarem, agriculturã ornare ſtudui: verum quæ ſunt illa quæ tibi adeo indecore videor prǽterire ſciens? Non enim ſatis animaduerto. CASTEL. Dicã modo. In recenſendis naturis quarundã volucrum, cum propter rerum ipſarum, de quibus agebatur, copiã, tum propter ſummã, excellentemq́ꝫ, quã de illis habebas ſcientiã, mirificus ſanè fuiſti: & vellem te audire iiſdem de rebus diutius licuiſſet: ſed, verè dicã, mihi viſus es nimis cito, nimiſq́ꝫ appoſite ad tuã opinionẽ concludere. Aliud quiddã, longè inquã accuratius, magiſq́ꝫ neruoſum diſputandi genus hoc loco deſidero. Vides ne vt perdices, & noctuæ aſsiduo inter ſe, & per-

petuo bello diſsideant? Vt omittã Miluii & Corui diſcordiã,multarumq; aliarum quę inter ſe dies,noctesq; nõ ſolum de vita,ſed imperio,& poteſtate dimicant. Atqui conatus es propter concordiã paulo ante laudare quaſdã aues ita,vt eas ad cœlum vſq; efferre viderere. Nimis tu quidem cupidè ad huius vitæ commendationem:ſed tamen vt poſsimus intelligere te tuo fungi munere non incongruè voluiſſe,cum vtilitates agricolarũ tibi propoſuiſſes ad diſputandũ, non etiã incommoda numeranda ſuſcepiſſes. Quid dicam de inuidis,luxurioſis,venenatis? Noſti ex eo genere Stelliones,Paſſeres,Carduos. Canis etiã, quẽ tu paulo ante optimum cuſtodem ædium dixiſti,quid habet quod tãtopere admiremur? qui & in rabiem agitur plęrunq;: & eos ipſos, quos inuaſit,ſimiliter rabie,& tabe funeſta inficit. Multa alia proferre poſſem calamitoſa & pernicioſa animalia hominum generi, quæ iccirco prætermitto omnia ne magis paratus ad impediendum hunc ſermonem, quàm iuuandam eius generis diſputationem acceſsiſſe videar. BVD. Horum quidem omnium,quæ modo retuliſti,perfacilis eſt,ac perexpedita defenſio. Nam neq; illud verendũ eſt, ne is qui vtilitates afferat permultas damnandus magis propter leuia quędam detrimenta, ſi quæ habeat,quàm propter eaſdem illas vtilitates

litates commendandus videatur. Alioqui lice
ret agros ipſos magis contemnere, quàm lau-
dare, quòd hi interdum lappas carduos tri-
bulos gignant herbas ſylueſtres, & frugibus
inimicas. Solem etiam, quo nihil melius, nihil
fructuoſius à Deo homini eſt datũ, non poſ-
ſemus non aliquo modo vituperare, quòd is,
ſi quando ſit feruidior, interdũ plantas, ſæpe
etiã arbores, plęrunq; flores amœniores, & pla
cidiores exurat. Denique elementa ipſa, cœ-
lum, ſydera, ventos eadẽ ratione contemnere
mus, à quibus efficitur interdũ aliquid, quod
hominum generi noceat. Ac ſi quæris ne Im
peratores quidẽ ipſi, de quibus paulo ante di-
cebas, eas virtutes habuiſſent, niſi & volupta-
tes ſuas, & vitia habuiſsẽt. Ipſa enim natura ꝑ
fectum eſſe omni ex parte voluit nihil: quæ
hanc quoque viuendi legem hominibus de-
dit, vt optimus quiſq; maximis premeretur vi
tiis: eadẽq; virtutum exuberantiam vitiorũ ad
iectione compenſauit. Quod vero addidiſti
canes ſolere plærũq; rabie corripi, non modo
non extinguit vitæ ruſticæ laudem, ſed ne im
minuît quidẽ. Aliter omneis homines, & paſ-
ſim ingenioſiſsimos quoſq;, qui ipſi facillime
omniũ inſaniunt reprehenderemus, quod ta-
men nemo, niſi qui ipſe vna fortaſſe inſanit, fa
ciendum putat. Quod igitur neq; vitare ho-
mines aliquando poſsunt, vel his vt vitiũ re-

ctè

ctè obiici, id quomodo vel vitio dare canibus, vel minores ea de cauſſa eorum vtilitates cen ſere poſſumus? CASTEL. Verum, vt hęc ita ſint, quis tibi tandem hoc conceſſerit aues inter ſe loqui: & quid ab aliis dicatur percipe re? BVD. Non ita difficile hoc quidẽ pro batu eſt. Quis enim audeat affirmare aut Grę cos voces ſuorum æqualiũ, & ciuium ignorare, aut ipſos etiam Hebræos ſociorum, & propinquorum dicta non tenere propterea quod ſunt permulti qui haudquaq̃ eorum ſermonẽ intelligant. Sed ne omnes quidem Latinè intelligunt, num iccirco minus inter ſe cognoſcunt quid dicatur, qui Latinè ſciunt? Omnino quidem eſt aliquid certũ auibus in ſuis ſer monibus: quod tamen non ideo minus eſt ha bendum verũ, quod ab omnibus minimè intelligatur, ſed exiſtimandũ eſt permulta eſſe in quaque lingua, & omni genere ſermonis, quæ ignoramus: quę tamen ipſa apud ſuos ius ſuum ſemper, & libertatẽ retinent. Sed in hoc omnis noſter eſt error, quòd exiſtimamus eas omnino omnis rationis, atque intelligẽtię expertes eſſe: neque poſſe quicq̃ cogitatione aſſe qui: neque de his rebus quæ ſenſu, atq; animo percipiuntur aliquid ſuſpicari. Quôd ſi & ea quæ agunt, & quæ ab his effici poſſunt ſtudio ſè attenderemus videremus non ſolum non expertes huius ipſius eſſe prudentię, quam il-

lis adimere conamur, ſed hanc quoq; noſtrã induſtriam, ac ſubtilitatem vincere. Ignoſce mihi ſi nõnihil à me paulo liberius in hac parte diſputationis ponatur. Quis noſtrũ tã acuto prȩſtantiq́; ingenio, quis tã recondita, tamq́; acri præditus natura cui ſi mel conficiendum fuerit non protinus omnem ſpem perficiendi vna cũ voluntate, ac conſilio aggrediendi ab iiciat? Quis igitur dubitet dicere ineſſe rationem nonnullam apibus, cum ea ab his efficiantur, quæ ne ipſi quidem homines, quibus inter cætera animantia rationis principatus eſt datus, præſtare poſſunt? Aperta ſunt hȩc quidem. Sed tamen optimus ille poeta de his nõ dubitauit ſcribere. Haud equidem credo quia ſit diuinitus illis Ingenium: aut rerũ fato prudentia maior. Nec ſolũ ille, ſed & multi alii viri clari, & nobiles in omni arte & diſciplina id etiã multo ante deprehenderunt. Negabat planè id Eſchines cõtraq́; ea, quæ nimis admirabilia viderentur nonnullis, pro ſe ipſe quantum poterat, quantumq́; ſtudio, atq; exercitatione valebat, accuratiſsimè diſputabat: ſed tamen formicæ hominem ſubtiliſsimum, ac diſertiſsimum id, quod de illis dixiſſet, ad extremũ negare coegerunt. Nota tibi hiſtoria eſt: & referrẽ profectò niſi tu ipſe teneres: attamẽ multo apertius illud idem viderunt & Philõ Iudæus, & is, qui propter purpurã, qua vtebatur, ſic

tur,ſic appellatus eſt Porphyrius:qui non ſolum eas non expertes rationis,verumetiam cu iuſuis ſermonis capaces cenſebant. Quod ſi tibi hæc tantopere videntur admiranda, quæ breuiter ſanè, & exiguo duntaxat ſermone à nobis explicantur, quid ſi illa augeremus,de qũibus adhuc ne verbũ quidem, aut certè obſcurius fecimus? Geometriam ſcilicet, Dialecticen, Muſicam, Architecturam,quanto magis mirarere? quantoq; magis ea nobis de manibus extorquere contẽderes? Atqui videmus vt & ea ſint in quibuſdã animalibus: & his ita ſcitè,prudenterq; vtantur, vt eadem non à natura leuiter accepiſse primum, ſed diligenter & perſtudioſè à magiſtro didiciſſe videantur. Quod ſi tibi videmur inepti, qui de rebus leuiſsimis,& minutiſsimis argutè,& verboſè diſputamus, quid de illis dices, qui de his, quæ aut leuiora eſſent,aut certè non multo maiora,non ſolum diſputandum ſibi iucundè cum æqualibus cõſumendi ocii cauſſa, verumetiã ſcribendũ ad maximas vtilitates totiuſq; poſteritatis memoriã duxerunt? Eſt in manibus liber Luciani, quem is de Muſca conſcripſit: quẽ cũ legimus,quis noſtrũ eſt,qũi nõ magnopere moueatur? Eſt etiã Iubæ de Euphorbio: quàm acutè de illa herba, quàm grauiter diſſerit,q̃ planè? Vt mihi quidẽ quod ita egerit digniſſimus authoritate,atque imperii gloria

fuiſſe videatur. Quid iam Homeri ranas, quid Democriti Cameleontem, quid Maronis Culicem referã? Infinita ſunt eiuſmodi in hãc ſententiam non ſolum ab indoctis tractata leuiter de rebus comminutis, ſed à doctiſsimis copioſè, & grauiter ſcriptis illuſtrata. Quos cũ habeam authores, non vereor ne aut tibi ineptus, aut parum prudens videar, quòd tam facile his aſſenſus ſim. Qui quidem etiam ſi errant tamen patior non inuitus: & me cum iſtis vna errare non moleſtè fero. Equidẽ non poſſum hic, quin exclamem fremant vrbani licet. O fortunatos nimium ſua ſi bona norint Agricolas: quibus ipſa procul diſcordibus armis. Fũdit humo gracilem victum iuſtiſsima tellus. CASTEL. Rectè tu inquam. Eſt enim verè fortunatus ille, qui procul ab omni terrore, & ſtrepitu bellorum prędium auitum & paternam hæreditatem accuratè, ac diligẽter colit. Nec hoſtiũ pertimeſcit inſultus: nec è ſomno tubarum clangore excitatur: & ſemper in quiete eſt: & libertate fruitur maxima: & audet honeſtè quod vult eloqui: & inſanas ſubſtructiones, cędes, arrogantias ridet mortalium: & ocio & poſteritati conſulit. BVD. Nec vero prorſus eiicio vrbes, aut conſepelio: ſed tamen vbi reperies illud ipſum, quod deſideratura multis, quodque apud Ariſtotelem eſt liberum forũ? At habemus Plutarchi

ſorum, habemus Anacarſis, habemus Columellæ. Audio, & intelligo quid velis. Latrocinium, opinor, dicis: oram improborum, auaritiæ domicilium. Verum quid hæc ad illa quæ quærimus? Neque enim nunc poſtulamus eũ, qui omnino ad pecuniam flagret locum: nec qui facinoroſos admittat: nec qui diuitias quęrat iniuſtè, ſed eum quærimus, qui & vitæ modo, & factorũ conſtantia, & cæterarum rerum vbertate, & copia non tam lucrum petat, quã honeſtam gloriam: quique non tam aliorũ diripiendis fortunis, quàm ſuis communicandis delectetur. Qui mehercule aut hic agricolarũ eſt locus, aut non video quis præterea rectè liber, aut ſanus iudicetur? Incredibile dictu eſt quàm multa ingenioſi homines, & conſilio, & doctrina abundantes de agricolarum moderatione, & ſanctiſsimis moribus memorię ſcriptis ſuis prodiderunt. Ex quibus homo magnus, & multis, veriſsimisq; ingenii laudibus excellens Maro de his nõ dubitauit ſcribere poſtremos fuiſſe agricolas apud quos iuſticia ê mundo diſcedens commorata eſt. Quid hoc magis præclarum, quid magis eximiũ ad rei ruſticæ commendationem aut dici, aut fingi poteſt? Referrem eius carmen, ſed licet legere. Eſt enim in manibus. Cuius quidem lectio non ſolum mihi vrbis tędium affert, verumetiam efficit, vt iſtos agricolas prę nobis, qui ſu

mus vrbani, quiq; nobis beati honorũ ac publicarum functionum muneribus videmur,felices, ac fortunatos putem. Iam ne licet iſtud per te referre: vincor enim: & de eo cogitans in eam mentẽ, ac voluntatem pertrahor. CASTEL. Me quidem etiã lubente retuleris. Caue enim putes mihi quicq̃ poſſe accidere iucundius, quàm ex illius ſcriptis aliquid audire, qui omniũ poetarum conſilio, & induſtria, & mehercule etiã varietate, & copia eſt facile princeps. Eoq; magis iſta audiendi conſuetudine delector, quòd ex huius vberrimis, & ſapientiſsimis verſibus multa quæ ad vitæ formã, & rerum publicarũ ſtatum pertinent, depromi poſſunt. Ex quibus ſi quid vnum retuleris, non vereor, ne id ſit eiuſmodi, vt me id aliquando audiſſe pœniteat. BVD. Neſciebam ſanè te tam cupidum huius generis ſtudiorum eſſe: quanquàm huic quoq; generi te ab adoleſcentia deditum fuiſſe non eram neſcius, tamen nunquàm in te tantum ardorem, tantumq; ſtudium huius artis cognoueram. Nunc, quoniam te totum nobis indicaſti, referam ea, & quidem paulo etiam, vt mihi videtur, audacius. His ſecura quies, & neſcia fallere vita. Diues opum variarum: his latis ocia fundis. Speluncæ, viuiq; lacus: his frigida tempe. Mugituſq; boum, molleſq; ſub arbore ſomni. Non abſunt illis ſaltus, & luſtra

ferarũ.

ferarũ.Et patiens operũ, paruoq́ꝫ aſſueta iuuẽ tus.Sacra deũ,ſanctiq́ꝫ patres: extrema ꝑ illos Iuſticia excedẽs terris veſtigia fecit. Vides ne quãta laus agricolarũ,quãta gloria his verſibus cõprehẽdatur? Quantũ in ſumma rerũ omniũ vbertate cõſiliũ,quanta fides,quanta integritas? Quomodo ipſa oblectamẽta rei ruſticæ,& quã copioſè ornantur? Quomodo opes,apricationes,ritus,cerimoniæ, diſciplina deſcribitur? Sed nimis multa fortaſſe ex eodẽ authore ea de re. CASTEL. Minimè vero: neqꝫ enim nimis multa vnq̃ ex illius ſcriptis: neqꝫ nimis ſępe dixeris. BVD. Multa alia prę clara ſed hoc in primis, quòd rus diuinũ appellat. Quàm copioſè de hortorũ, de arborũ, de agrorũ cultu diſputat? vt mihi etiam ſi in vrbe natus fuerit tamẽ ſe ruri naſci maluiſſe videatur. CASTEL. Incẽdis me profecto cupiditate,& ſtudio huius vitæ imitandæ. Vt enim nihil aliud afferres præter vnã æquitatẽ, vide quãtũ iſti faueã,ipſa me æquitas ad ſe raperet:cogeretq́ꝫ fateri victũ eſſe me:cũ & cętera admirarer,quæ ſunt in re ruſtica magna:& huius vnius grauitati,atqꝫ authoritati ſuccũberẽ. Iã nõ poſsũ illud nõ veriſsimũ putare, qđ eſt paulo ãte abs te dictũ, ſũmũ illũ,& clariſſimũ poetã maluiſſe ſe ruri,q̃ in vrbe natũ eſſe. Nec ſine cauſſa ſcripſit ipſe. Pallas quas cõdidit arces Ipſa colat: nobis placeant ante

omnia ſyluæ. At ego iſtud tuum rus,& feſtiuum prædiolum contemplans dicam certè: neq; occultabo hoc meum gaudium. Flumina amem, ſyluaſq; inglorius, ô vbi cãpi Sperchiuſq;,& virginibus bacchata lacenis Taygeta: ô qui me gelidis in mõtibus Hemi Siſtat & ingenti ramorũ protegat vmbra. Quanq̃ nos quidem habemus hic noſtrum Sperchiũ, & Taygetam antiquitate fortaſſe,& vetuſtate non tam nobilem, at certè, id quod non minus optandum fuit, pulchritudine & florum varietate propemodum parem. BVD.

Sunt iſta vera quæ refers Caſtellane: neque enim locus eſſe poteſt pulchrior quiſquàm: nec magis aptus ad quietem animi: nec qui plus nobis emolumenti aut delectationis afferat. Atque vt agam tecum his de rebus apertius. Nonne tibi videtur illis ſuis hortis fortunatus fuiſſe Alcinous? quorum quidem hæc erat diuina quædam, & incredibilis fertilitas, vt aliis præmaturis, alia ſtatim renaſcerentur. Multis ille quidẽ aliis rebus clarus, ſed haud ſcio an hac vna excepta vlla alia re celſior, aut clarior eſſe potuerit. At etiam bellus Epicurus primus hortos Athenis inſtituit antea nulli in vrbe cum fuiſsent. Credo ne qua re ipſis agricolis eſſent inferiores. Hinc etiam glorioſum illud,& præclarum nomen, vt ſolus magiſter hortorum diceretur. Et docuit ipſe in

hortis:

hortis:& alios erudiuit:& in his æternum, & commodiſsimum læticiæ, & iucunditatis domicilium poſuit. Nec fallebatur opinione, ſed his parum commodè vtebatur. Non enim natura in his perpetuandæ voluptatis diuerſorium, ſed relaxandi animi domicilium dedit. Quod ille parum acutè intelligens, aut certè bono ſtomacho diſsimulans totos dies perpotat in his cum grege impuriſsimorum hominum: nec ſibi ſatisfacere vllo modo poteſt niſi etiam virtutis inſtrumenta & ſolatia ad ſuas libidines & voluptates turpiſsime transferat: præclarè enim ſe adiutum ad perfruẽdas libidines putat. Quæ enim varietas florũ deeſt? quis odor, fructus, amœnitas, numerus, color? vt ſi quis diligenter & vim, & naturã, & ipſum etiam numerum conſiderare voluerit, infinitatem quandam rerum omnium & ſub limitatem reperturus videatur. Sed exiſtimare debemus illa omnia non tam immoderatæ conſuetudinis adiumenta eſſe, quâm probitatis, & continentiæ: vt, cũ illa adſint, gaudeamus tantũ, quantum æquitas, veritaſq́ poſtulat, ſin vero etiam affluant, nihilo tamen magis ad libidinem, atq́ intemperantiam moueamur. Niſi fortaſſe author nobis ſubtilis parum tamen idoneus, quem in hoc ſequamur, Craſſus fuiſſe videatur: qui cum Domitius cõtentius quereretur, quòd tanti cenſor habita-

 ret, cumq́

ret,cumq; ſæpius pro domo ei millia nūmorū promitteret,placere ſibi quod diceret reſpondit,ſed ita ſi lotos ſex,quę erāt in hortis ſumma proceritate,& ramorū opacitate, exciperet.Nimis ille quidē auidè ad domeſticarū voluptatū vtilitatē iſtud : ſed tamen vt poſsimus exiſtimare quāta ſit in hortis iucunditas qua etiā ſi ille abuti intēperanter voluerit, nihil tamē impedit quo minus ea homines eruditi,& ſobrii modicè ad virtutē quantū ſatis eſt,ſapienterq; vtantur. CAST. Probo ſanè quæ dicis neq; poſſum hanc vitā propter hortorū,arborūq; viriditatē non beatā reputare. vt hi mihi interdū infortunati, atq; infœlices videātur,qui hac tāta voluptate,tantiſq; deliciis in vita careant. BVD. At poſſunt etiam multos alere agricolæ: & quod neceſſariū eſt ad vitę cultū ſuppeditare.CAS. Dicis tu quidem verum: ſed tamen video apud Homerū homini egenti, & minimè copioſo vtiliſsimā eſſe vrbium frequentationem : agrorum verò non item.BVD. Ego verò aliter ſentio , qui ipſos etiam vrbium incolas ſine agricolarum opera,& ſedulitate non poſſe ali cōmodè putem.Quid enim cenſes futurum,ſi nihil ruri, nihil in agris , nihil in ipſis paſcuis ageretur, vel ad vrbium vtilitatem,vel rerumpub.emolumentum,vel oīm nationū incolumitatē,roburq; cōſeruandū? Nōne vt miſeræ ciuitates,

vt deploratiſsima oppida,vt cõſternatę prouincię,vt omnis deniq; orbis terrarũ fractiſsimus,& minutiſsimus videatur :vt neque vim ſeruare poſsit ſuã:& ſubſtractis his,quibus oĩa in eo maxima nutriũtur,ſtatim incõmodè, ſũmaq; adducta rerũ cõfuſiõe diſsoluatur. Quo mihi rectius etiã videtur apud Xenophõtem Socrates huius laudare ſentẽtiã, qui agriculturã cęterarũ artiũ oĩm quaſi parẽtẽ, & nutricẽ quãdã eſſe dixiſſet: qđ ſcilicet ea dẽpta,ac ſublata reliquę vim ſuã,ac firmitatẽ retinere nõ poſsint:regnãte vero ſolitã,& priſtinã libertatẽ & gloriã tueãtur. Hęc magna ſunt : hæc his ipſis,qui ſe agricolationi dediderũt,ad laudẽ illuſtria:nec ea ſolũ,ſed multa alia . Quid enim deeſt colono,quod ſit vel ſapientiſsimorũ,ſummorũq; hominũ conſenſu huic ad familiæ laudẽ,& diſciplinã tributũ? An vt res ad tuendũ iuſtas,cuſtodiendũ faciles, augendũ pulchras,& idoneas poſsideat? At ęquitate tota illius redũdat hęreditas. An vt à pluribus diligatur,à paucioribus metuatur? At vero ipſe charus,iucũdus,gratus oĩbus. An vt nihil neq; deſit,neq; ſuperfluat? At patrius mos & tẽperãtia in ea familia dominat̃. An vt formã quãdã reip.atq; ĩperii ipſa grauitate & cõtinẽtia prę ſe ferat? At nõ vnius ĩperii ſimulachrũ ĩ ea,ſed pluriũ eſſe diceres. An vt talis ſit ipſe ĩtus,qualis ꝓpter legũ,iuriſq; authoritatẽ

 f. ris?

foris? At quocunq; loco æquitatem tanq̃ optimam,& certiſsimá viuendi ducem ſequitur. An vt copioſè paſcatur reiectis omnibus voluptatibus? At in hac vita duo illa præcipuè vigent liberalitas,& parſimonia. An vt vxorem gnaram,& peritam regendæ rei domeſticæ habeat:eique iſtiuſmodi relinquat munus: ipſe vero in agris ea curet,quæ ſunt viri fortis,& magnanimi. At id perpetuò agit:& vxorem domi regnare ſinens ipſe agros ſolerter, & ſtudioſè colit. An vt nec plures ſint ſerui, quàm oporteat:nec plures ancillæ, epulæ itẽ moderatæ,& ſimplices,vaſa munda, lecti ſolidi,menſæ,torcularia, plauſtra, omnia intra modum? At de his minimè eſt verendum ne faciat ſecus,cũ ille id vnum agat,vt & mundicies adſit:& omnis non digna libero,& bono viro immoderatio repellatur. CASTEL. Magnificè hercle abs te modo laudata eſt hęc vita,cum ea omnia prope ſis complexus,quæ à doctiſsimis hominibus,& clariſsimis,his de rebus diſputantur. Quod vero extremum addidiſti omnia & eſſe apud eos & fieri intra modum id me non modo allicit ad fauendum, verumetiam compellit,& trahit: video enim iſta eſſe eruta ex naturæ ſanctiſsimis,& puriſſimis fontibus:nec ſine his id fieri vllo modo poſſe. Vrbani iſti noſtri homines literati, & certè boni putãt ſe,ſi modo quid egerint moderatius,

deratius,ſubturpiter egiſſe. Credo ne vrbanitatis nomen amittãt:aut ne deſpiciantur à ſuis. Itaque & menſæ cedrinę apud eos:& periſtromata conchyliata,& veſtis bombicina, & aurea triclinia,& trabes argenteæ: quibus rebus non ſolum inepti efficimur, verumetiam iniuſti,auari,turpes:cum ad ea tuenda quotidie quæſito ſit opus:& parare tam multa breui tempore vix interdũ ſine ſcelere poſsimus Hoc vitio laborant ipſi profectò,ſed eius immanitatem minimè animaduertunt. Quis enim morbus cum eo vel doloris acerbitate, vel periculi magnitudine comparandus? Hoc ſiquidem duntaxat corporis vires debilitantur,illo vero non ſolũ corporis,ſed & animi, atq; induſtriæ regnum opprimitur. Quod tamen vt dixi non attendunt. Alioqui quis eſſet tam ſtultus,qui vellet inter tot, tantaſq; delicias magno ſuo incommodo,magnaq́; calamitate quotidie viuere? Quæ enim furia iſtas ſparſit ? aut quis ad eam magnitudinem iſtã, tantamq́; vaſtitatem protraxit? Vnguentorũ, coronarum , ferculorum referta iam omnia: gemmæ quæruntur ex vltima india : torques ad ornandum collum expetuntur : tota vrbs vino,vnguentis,ſtupris, lenociniis flagrat,vt bella omittam,diſcordias ciuiles , ſeditiones, ſtrages. Dicam tibi vnum:&dicam,vt res eſt: nunquàm minus mihi placeo , quàm cum in

conten-

contentionibus,& diſsidiis vrbanis verſor:cō tra vero nunquàm magis placeo, quàm cum iſta rei ruſticæ amœnitate, & tranquillitate frui licet:cum inter res perutiles & vitæ hominum neceſſarias verſer:quibus neq; impeditur virtus:& omnis honeſtæ vitæ degendę ratio, & facultas cōtinetur. Homines ſumus nos in hac mole corporis, tāq̄ in carcere à Deo collocati, vt cœleſtiū ordinē cōtēplemur: eūq; imitemur ea probādo,amādo,colēdo, quæ eū potiſsimū nos facere velle cogitamus:nec qc quàm admittamus,quod ſit improbū,aut falſum:omninoq; oēm ex animo impietatē extirpemus:vt cū è vita diſcedēdū ſit,quādoquidē ſemel eſt diſcedendū,maximè cū bona fama,atq; integra cōſciētia diſcedere poſsimus Ad quod quoniā nos agricultura plurimū ad iuuat,nec ſolū nō retardat verūetiā ſubinuitat,atq; allicit,hāc amemus:& in hac permagnū nobis relictū locū ad verā gloriā,& quietē arbitremur:ne,cū ventū ad extremū tēpus ætatis fuerit,corruamus, vt ignaui athletæ,& ſomniculoſi cōcertatores,ſed illud efficiamus potius,vt cū ſummā rerū,& facultatū omniū copiā habeamus,quibus vita omnis excellēs, & perpetua comparatur,nobis neq; ad dignitatem, neque ad quietem, neque ad decus, neq; ad vllam vitæ honeſtæ,& laudabilis partem defuiſſe videamur.

FINIS.